T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
URDU DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRKÇE VE URDUCA ATASÖZLERİNİN BİÇİM VE KAVRAM ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN MUKAYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Nuriye BİLİK

HAZIRLAYAN
Nursel UYSAL

KONYA 2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ iii

Transkripsiyon Sistemi v

Kısaltmalar vi

GİRİŞ vii

BİRİNCİ BÖLÜM

ATASÖZLERİNİN TARİHÇESİ 1

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇE VE URDUCA ATASÖZLERİNDE BİÇİM ÖZELLİKLERİ .. 17

I. Basit Yapıdaki Atasözleri 17

I.I. Bileşik Yapıdaki Atasözleri 19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKÇE VE URDUCA ATASÖZLERİNDE KAVRAM MÜNASEBETLERİ 27

1. İnsan ilişkileri, aile, toplum 27

2. Arkadaşlık, dostluk, düşmanlık 29

3. Akıl, eğitim, çocuk yetiştirme 30

4. Beslenme, sağlık 31

5. Bilgi, düşünce 32

6. Tutumluluk, çalışkanlık, tembellik 34

7. İyi davranışlar ve huylar (sevgi, hoşgörü, cesaret, sabır, doğruluk, dürüstlük) 36

8. Kötü davranışlar ve huylar (kıskançlık, öfke, kibir, merak) 40

9. Sıkıntı, zor durumlar, pişmanlık, çaresizlik, beddua 45

10. Tabiat olayları 50
11. Yardımlaşma ve maddiyat..... 50
12. Dilin önemi..... 53
13. Zaman, fırsat..... 55
14. Kader, yaşam, ölüm..... 58
15. Tecrübe, ders, etki 62
16. Kusur, çıkar, menfaat 63
17. Gerçekler, aldanmalar 66
18. Sorumluluk, ikilem, neden-sonuç 69

SONUÇ 72

ABSTRACT 75

KAYNAKÇA..... 78

DİZİN..... 81

ÖNSÖZ

Atasözü, daha çok sözlü gelenek içinde, topluma mâl olmuş, anonim nitelikte, deneyim ve gözlem sonucu ortaya çıkan, mecazî yolla öğüt veren, kalıplaşmış, kafiyeli ve ritmik özlü sözdür.

Tecrübe sonucu 'varılan yargı' olarak nesilden nesle aktarılan atasözleri, milletlerin kültür ve kimliğini yansıtır. Bu nedenle, dildeki anlatım gücünü zenginleştiren atasözleri, her milletin tarih ve medeniyetine ışık tutan önemli bir hazinedir. Kültür birikimleri, atasözleri ile hafızalarda tutulabilmiştir.

Geçmişten günümüze sosyal, siyasî, tarihî ve kültürel her alanda birbirlerinden etkilenen farklı medeniyetlerin sahip olduğu bu ortak ürünlerin şaşırtıcı benzerlikleri de bu deyişleri incelemeyi cazip hale getirmiştir.

Müslümanların Hindistan'a ayak basmalarından itibaren iki toplum arasında başlayan karşılıklı etkileşim, kültürde olduğu gibi dil ve edebiyat alanında da göze çarpar. Uzun zaman bir arada yaşamış olan Türkler ve Hintliler, birbirlerinin dillerinden kelimeler alıp vermişler, birbirlerinin edebiyatını etkilemişlerdir. Bu etkileşim sözlü gelenek içinde yer alan atasözleri için de geçerlidir. Urduca ve Türkçe'de pek çok atasözü, kelime kelime aynıdır.

Elçi ko zeval nahin hota he.
Elçiye zeval olmaz.
Katrah katrah derya ban cata he.
Damlaya damlaya göl olur. Vb.

Urdu dili de Türkçe gibi, atasözleri yönünden çok zengin bir dildir. Pakistan halkı da özellikle konuşma dilinde, düşüncesini atasözleri ile destekleyip zenginleştirir.

Buradan hareketle tezimizde ağırlıklı olarak Türkçe Urduca atasözlerinin genel tarihçesi, diğer milletlerle etkileşim ve birbirleri ile olan biçim ve kavram münasebetleri incelenecektir. Çalışmamızın kapsadığı bölümler ayrıntılı olarak giriş kısmında belirtilecektir.

Bu çalışmamda bana yol göstererek, yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nuriye Bilik' e, araştırmamda yararlı bilgilerini benimle paylaşarak tezime yön veren sevgili hocalarım Öğr. Gör. Ahmed Nawaz ve Arş. Gör. Nuray Özenç' e, yüksek lisans süreci içerisinde ilim ve düşüncelerinden faydalandığım sayın Prof. Dr. Kazım Ürün' e şükranlarımı sunarım.

Ayrıca çalışmam esnasında bana her yönden destek olan aileme de teşekkürü bir borç bilirim.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

URDU	TÜRKÇE	URDU	TÜRKÇE	URDU	TÜRKÇE
آ	ā	دھ	dh	ف	f
ا	a	ڈ	ḍ	ق	ḳ
ب	b	ڈھ	dh	ک	k
بھ	bh	ذ	z̲	کھ	kh
پ	p	ر	r	گ	g
پھ	ph	رھ	rh	گھ	gh
ت	t	ڑ	ṛ	ل	l
تھ	th	ڑھ	ṛh	لھ	lh
ٹ	ṭ	ز	z	م	m
ٹھ	ṭh	ژ	j	مھ	mh
ث	s̲	س	s	ن	n
ج	c	ش	ṣ	نھ	nh
جھ	ch	ص	ṣ	ں	ñ
چ	ç	ض	ż	و	v-o-ŏ-ū-au-ao
چھ	çh	ط	ṭ	ہ	h
ح	ḥ	ظ	ẓ	ء	ʾ
خ	ḫ	ع	ʿ	ی	y-ī
د	d	غ	ġ	ے	ē

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser
bkz	:	bakınız
c	:	cilt
H.Z.	:	Hazreti
MS	:	milattan sonra
S.A.V.	:	Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem
s	:	sayfa
Vb.	:	ve benzer
T	:	Türkçe
U	:	Urduca

GİRİŞ

Atasözleri her millette var olan dil hazineleridir. Bu sözler ait olduğu milletin yaşam tarzını, hayat tecrübesini, kültür seviyesini ve dünyaya bakışını gösteren söz değerleridir. Bir milletin ortak deneyimlerinin sonucu olan atasözlerinde toplumsal ve doğal olaylar, hakikatler, örf ve âdetler, inanışlar dile getirilir.

Atasözlerinin en belirgin özelliği; dilin anlatım ve kullanım imkânlarını geliştirerek dile ayrı bir anlam, ifade yönü, kıvraklık, zenginlik ve güzellik kazandırmalarıdır. Bu nedenledir ki, atasözleri anlatılmak isteneni kısa ve özlü bir biçimde ortaya koyan anlatım araçlarıdır.

Halk, yeri ve zamanı geldikçe kalıplaşmış ifadeler halindeki bu öğüt verici, hikmetli sözleri birer kanıt gibi kullanır. Çünkü halkın ortak malı olan bu dil hazinelerinin ortaya koyduğu yargı toplum tarafından kabul görür.

İnsanın var oluşundan bu yana üzerine eklenerek, kuşaktan kuşağa aktarılan bu deyişler, tek bir millete ait olamaz. Bugün yeryüzünde başka toplumlarla hiçbir şekilde göçler, savaşlar, kültürel, siyasî ve ekonomik ilişkiler doğrultusunda toplumlar arası etkileşim kaçınılmazdır. Bunun tabii sonucu olarak bir milletin kültürü tarih boyunca çeşitli iç ve dış tesirlerden etkilenerek çeşitlilik kazanır.

Bir kültür zenginliğinin ifadesi olarak ortaya çıkan, özlü anlatım araçları olan, farklı uluslara ait atasözleri arasındaki benzerlikler de tabiidir. Milletlerarası atasözlerindeki bu şaşırtıcı benzerlik, atasözlerinin sadece ulusun kendi içinde değil milletlerarası iletişim ve kaynaşmaya da yol açan kültürel bir köprü görevi gördüklerini gözler önüne serer. Kültür alışverişinde bulunmamış bir kültürün varlığından söz etmek mümkün değildir.

Bir ulusun ortak düşünce ve tutumunu, yol gösterici şekilde belirten özlü sözler, günlük dili süsleyerek insanlar arası iletişim ve kaynaşmaya da yardımcı olur.

Bu bağlamda, ulusların müşterek kültür ve edebiyat birikimlerinin de yansıması olan atasözleri, biçim ve kavram açısından bir takım özelliklere sahiptir. Kültürel, tarihî ve coğrafî bakımdan etkileşim içinde olan milletlerin atasözleri şekil ve muhteva yönünden daha çok benzerlik ihtiva eder. Bu durum uzun yıllar bir arada yaşamış olan Türklere ve Hintlilere bir örnek teşkil eder. Türklerin Hindistan'a yaptığı seferler, asırlar boyu devam edecek etkileşim sürecini başlatmıştır. Türkler burayı vatanları olarak benimsemiş ve yerel halkla kaynaşmışlardır. Yine bu topraklarda İslamiyet'in yayılmasını sağlamışlar ve bunu yaparken yörenin diline müdahil olmadan, Arapça ve Farsça'yı kullanarak bunu başarmışlar, siyasî meselelerde ise Türkçe'yi kullanarak otorite sağlamışlardır. Karşılıklı etkileşimin kaçınılmaz olduğu böyle bir ortamda Türklerin yaşam tarzlarından, gelenek ve göreneklerinden, âdetlerinden etkilenmişler, gerek mimarî, gerekse giyim kuşam gibi pek çok kültürel olguyu kendi kültür ve yaşayışlarına adapte etmişlerdir. Birbiriyle bu denli kültür alışverişi yaşayan iki toplumun kullandığı dillerin de birbirinden etkilenmemiş olması imkânsızdır. Türkçe ve Hintçe'nin bir araya gelmesinden doğan Urdu dilinde Arapça, Farsça ve Türkçe'den pek çok kelime mevcuttur. Dilin doğması ve gelişmesinde büyük katkısı olan Türklerin her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da etkisi kendini göstermiştir. Kullanılan ortak atasözlerindeki benzerlikler, tarih boyunca eğitim ve öğretimde yönlendirici özelliğe sahip olmalarından dolayı, ilmî araştırma yapmak açısından yararlı kaynaklar olan bu özlü sözleri araştırmayı daha da cazip hale getirmiştir.

'Türkçe ve Urduca Atasözlerinin Biçim ve Kavram Bakımından Mukayesesi' adlı bu çalışmada, ulusların milli serveti atasözlerinin tarihçesi

genel olarak ele alınmış, Urdu dili ve Türk dilindeki ortak atasözlerinin biçim ve kavram özelliklerine değinilmiştir.

Tezdeki bölümlerin içeriğine gelince:

I.Bölüm : Atasözlerinin ortaya çıkışı, geçmişten günümüze yayılış süreci ve bu süreç içerisinde milletlerin birbirleriyle olan etkileşimlerinin atasözlerine yansıyışı anlatılmıştır.

Ağırlıklı olarak Türkçe ve Urduca'daki gelişim konusu ele alınmıştır. Özellikle Türklerle karşılaştırmalı, kavram, biçim, üslup, anlatım yönünden diğer milletlerle değerlendirme yapılıp, ilkler ve dönemlerle, eskiden yeniye aktarılacak olan atasözleri, örneklemeli olarak verilmiştir.

II. ve III. Bölümler: Her iki dildeki müşterek noktalar tespit edilmiş, tezimizin temel konusu olan Urduca ve Türkçe atasözlerinin biçim ve kavram özellikleri iki başlık altında verilmiştir.

Biçimde, basit ve bileşik yapıda bulunan atasözleri başlığı altında, bulundukları diğer cümle yapıları, kalıpları, benzer ve farklı yönleri kullanılan sanatlar ve zamanlar anlatılmıştır.

Kavram açısından ise, belirlenen başlıklar altında, çevrilmiş ortak atasözleri verilmiş, benzerlikler gözler önüne serilmiştir.

Tezde yer alan Urduca atasözleri transkripsiyonlu verilmiştir. Sonuç kısmı tezin ana hatlarını içermektedir. Metinde geçen özel isimler,eser ve yazar isimleri ve coğrafi isimler dizinde gösterilmiş ve tezin sayfalarında dipnot verilmiştir.

Çalışmamızın faydalı ve bilgi yönünden doyurucu bir kaynak teşkil etmesini ümit ederiz.

I. BÖLÜM

ATASÖZLERİNİN TARİHÇESİ

Günümüzde konuşma dilinde çokça kullanılan, söylenmek isteneni kısa ve öz dile getirmeyi sağlayan atasözlerinin ilk ne zaman kullanıldığına dair kesin bir bilgi yoktur. Toplumların hayat mücadelesini, yaşayış tarzlarını, karşılaştıkları sıkıntıları, gelenek göreneklerini ve kültürünü nesilden nesle aktaran bu sözler, günümüzden geriye gidildiğinde, neredeyse insanlığın var oluşuna kadar uzanan geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. İlk yazılı örneklere, en eski yazılı kaynak olan Sümer metinlerinde rastlandığı bilinmektedir.

Eski Yunan Uygarlığında, atasözlerini Yedi Bilge'nin[1] söylediğine inanılmış ve bu sözler tapınaklara yazılmıştır.[2] Günümüze ulaşan en eski atasözü derlemeleri Eski Mısır'a aitken Hindularda ise kabul edilen ilk atasözleri, Kutsal metinlerde yer alan, 'Sutralar'[3] (atasözleri) olarak karşımıza çıkar.

''*Batıda atasözlerinin değer kazanması Aristo ile başlar. Kısa ve öz oluşu yüzünden hitabet san'atının vazgeçilmez süslerinden sayılmıştır. Bu görüşle Yunancada birçok atasözleri derlemeleri yapılmış ve bunlardan, daha sonraları Latinler de faydalanmışlardır. Böylece, bütün batı kültürüne temel teşkil edecek olan Yunan-Latin atasözleri geleneği doğmuştur. Avrupa'yı besleyen bir başka kültür kaynağı ise Tevrat ve dolayısıyla eski Musevi-Arap kültürüdür. Hıristiyanlıktan sonra Avrupa'nın vazgeçemeyeceği tek önemli dayanak noktası İncil olmuştur. Sadece Avrupa kültürüne beşiklik etmesi bakımından değil, aynı*

[1] Eski Yunanistan'da filozof ya da devlet adamı olan yedi büyük kişiye verilen ad. Büyük Larousse, İnter Press Basın ve Yayın A.Ş. , c. 4, 1986, s. 1636
[2] Büyük Larousse a.g.e. c.2 , s. 949
[3] Atasözleri şeklinde yazılmış, geniş öğretileri özet biçiminde veren özlü, kısa metinler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ana Britannica, Aba Yayıncılık A.Ş., 1990, c.20, s. 156

zamanda kısa ve özlü anlatımı sayesinde İncil, kıymetli bir atasözleri derlemesi olarak da asırlar boyu rağbet görmüştür.'' [4]

Yeryüzündeki en eski medeniyetlerden biri olan Türk medeniyetine ait ilk örnekler, Orta Asya'da 'Orhun Kitabeleri'nde (MS 8. yüzyıl) görülmüştür. ''*Orhun Yazıtları'ndaki 'Yufka olanın delinmesi kolay imiş, ince olanı kırmak kolay. Yufka kalın ise delinmesi zor imiş.' sözü bu kaynaktaki benzerleriyle birlikte, yazıya geçmiş en eski Türk atasözlerindendir.''* [5]

''*Farklı milletlerin 'kanatlı söz', 'nasihat', 'cevherli söz', 'ibret verici söz', 'altın söz', 'dilin gülzarı', 'halk mektebi', 'halk hikmeti', 'ruhun tabibi', 'aklın gözü' ve benzeri anlamlar içeren isimler verdiği, bedil sözlü kültür ve edebiyatın bu benzersiz türü, günümüz Türkiye Türkçesinde; atasözü olarak adlandırılır.''* [6]

Türkler; Türkçe 'sav'(söz, haber), Arapça 'mesel' (dolaylı, üstü kapalı söylenen söz, misal), Osmanlıca 'darb-ı mesel' (hikâyeye dayalı olarak misal gibi söylenen meşhur söz) kelimelerini kullanmış, yakın tarihte 'atasözü' kelimesini kullanmaya başlamıştır. Urduca'da ise atasözleri; 'zarb-ul masal', 'kahavat' (söz), 'makula' (söz, atasözü, aktarma) kelimelerine tekabül eder.

Atasözleri beşer topluluklarla başlamış, sosyal etkileşimler, göçlerle geniş kitlelere yayılarak, bir milletin müşterek değer yargılarının en keskin ifadeleri olup, edebiyatta yerlerini almışlardır. Çobanoğlu'nun ifadesiyle;

''*Atasözleri tarihîn, geçmişin bir aynasıdır. Tarihîn ve kültürün aynasıdır, çünkü atasözleri tarihîn içinde, tarihle beraber doğmuş, onunla beraber gelişmiş ve onunla beraber zamanımıza ulaşmıştır ve geleceğe doğru yol almaktadır.''* [7]

---

[4] Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1971, c.II, Sayı 2, s. 87-88.
[5] Büyük Larousse, a.g.e. c . 2, s. 949
[6] ÇOBANOĞLU Özkul, Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü, Ankara, 2004, s. 3
[7] ÇOBANOĞLU Özkul, a.g.e., s.17

Masal, hikâye, türkü, ninni gibi anonim halk edebiyatının ürünleri arasında en yaygın yere sahip olan atasözlerinin, kısa, akıcı ve nükteli bir dile sahip olması, nesiller arası aktarımı kolaylaştırmış, daha çabuk akılda kalmasını sağlamıştır.

Tüm dünyada ulusların atasözlerinin benzerlik göstermesi ve pek çoğunun müşterek kullanılması ise siyasî, sosyal, kültürel, dinî ve ekonomik açıdan yüzyıllar boyunca karşılıklı etkileşim içinde olmalarının; savaşlar, tabiat olayları ve yaşanmışlıklardan alınan derslerin ortak sonucu olarak açıklanabilir.

Farklı uluslara ait atasözlerindeki benzerlik, bu etkileşimi gözler önüne serer:

Zamanındaki bir dikiş ileride dokuz defa dikmekten kurtarır. (İngiliz)
Bir misal yüz nasihat. (Urdu)
Bir musibet bin nasihatten yeğdir. (Türk)

Yağmur yağarken küpünü doldur. (Orta Asya)
Yağmur yağarken küpleri doldurmalı. (Türk)

Uzaktaki menzile erişmek istiyorsan atını yavaş sür. (Azerbaycan)
Acele ile menzil alınmaz. (Türk)

Şeytan aciz kalınca, kadını elçi gönderir. (Rus)
Kadının sofusu, şeytanın maskarasıdır. (Türk)

Görüldüğü üzere dünyanın değişik yerlerinde, aynı düşünceler farklı biçimlerde ifade edilmiştir.

Atasözleri sürekliliği ve yayılımı en fazla olan kültür ürünleridir. Atalarımızın mirası olan bu özlü deyişler, sözlü edebiyatla hayat bulmuş, yazıya

geçilmesinin ardından derlenerek kayıt altına alınıp, kuşaktan kuşağa aktarımında kalıcılık ve kolaylık sağlanmıştır. Türk medeniyetlerinin fetih ve göçleri aracılığı ile bu gelenek farklı coğrafî bölgelere de yayılma olanağı bulmuştur. Mezar anıtlarından sonra 11. ve 12. yy.larda kaleme alınan, siyasetname niteliğindeki Yusuf Has Hacib'in 'Kutadgu Bilig'[8] adlı eseri ve Edip Ahmet'in ahlâk ve öğüt kitabı olan 'Atabetü'l-Hakayık' adlı eserinde yer verilmiştir.

Türkçe atasözlerinin asıl derlendiği eser ise, ilk lügat kitabı özelliğini taşıyan, Kaşgarlı Mahmut'un 11. yy.da yazdığı 'Divanu Lugati't-Türk'[9] adlı Türkçe, Arapça eserdir. ''*Bu kitapta zikredilen bazı atasözleri şunlardır: 'Dağ dağa kavuşmaz; insan insana kavuşur'; 'Kılıç kınını kesmez'(Köpek köpeği yemez); 'Beş parmak bir değildir'(Dünyada eşitlik yoktur); 'Erken evlenen döl alır; erken kalkan yol alır.'; 'Çocuk sokağa su dökmüş; anası babası kaymış, düşmüş' (Çocukların davranışlarından ana-babaları mesuldür); 'Atası koruk yemiş; torununun dişi kamaşmış'(Ana-babalarının günahlarını çocukları öder) ; 'Ahmak misafir ev sahibini ağırlar'(Kendisinden istenmeksizin amirinin işini üzerine alan ve böylece kendisini ahmak yerine koyan birinden bahsedilirken söylenir); 'Bir karga ile kış olmaz'(Bir başarısızlığa uğrayan biri ümidini kaybetmemeli); 'Öküze ayak olmaktansa danaya baş olmak yeğdir'(Büyük bir şehirde ikinci mevki bir makam sahibi olmaktansa bir kasabada baş olmak yeğdir.*)''[10] ''*Divanu Lugati't-Türk'teki bir kısım atasözleri de bugünün nesillerine değişik şekillerle intikal etmiştir.*

Misafir gelirse, saadetle gelir. (Divanu Lugati't-Türk'te).

Misafir kısmeti ile gelir. (Bugün).

---

[8] Ele geçen ilk İslamî Türk edebiyatı eseridir. Arapça ve Farsça kelimeler ilk bu eserle dilimizde görülür.Din,devlet ve ahlâk kuralları hakkında bilgiler verir. KANAT Ahmet, Türkçe Edebiyat, Eğitaş Yayınları, İstanbul, 1994, s.231- 232

[9] Türkçenin zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılmış, kelimelerin kullanım alanları ile ilgili örneklemeler verilmiş ve bu örnekler atasözleri, deyimler, destan ve şiirlerden seçilmiştir. KANAT, a.g.e. s.23

[10] MUALLİMOĞLU Nejat, Turkish Delights, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 33

Taşı ısıramazsan öpmek gerek. (Divanu Lugati't-Türk'te).
Isıramadığın eli öp. (Bugün).

Çifte kılıç kına sığmaz. (Divanu Lugati't-Türk'te).
İki karpuz bir koltuğa sığmaz. (Bugün).

İki deve müsademe eder, ara yerde sinek ölür. (Divanu Lugati't-Türk'te).
At teper, katır teper, ara terde eşek ölür. (Bugün).

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer. (Bugün).

Saçırtgudan 'bir nevi ökse' korkmuş kuş, kırk yıl çatal ağaç arasına konmaz.
(Divanu Lugati't-Türk'te)
Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer. (Bugün).''[11]

Günümüze kadar geçtiği her merhalede yaşanılan olaylardan, alınan derslerden, tecrübelerden, dönemler, akımlar, sanat ve dilden etkileri beraberinde taşıyan bu sözler, bozulmadan kalabilmeyi başarmıştır. Bunun sebebi halkın olması, halktan çıkmasıdır. Yine aynı dönemde kaleme alınan Dede Korkut Hikâyeleri'nde; Oğuzlarda yaşanan göçler, sosyal yapı, din, örf ve âdetlerden etkiler görülen atasözleri yer almaktadır:

''*Allah Allah demeyince işler yürümez.*

Ana hakkı Tanrı hakkı.

At işler, er öğünür.''[12]

[11] Türk Atasözleri ve Deyimleri I, Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü,1992, s. IX
[12] Büyük Larousse, a.g.e. s. 949

Hikâyenin ön sözünde yer alan ‘‘*Dede Korkut söylemiş. Allah Allah demeyince işler düzelmez; kadir Tanrı vermeyince er zenginleşmez. Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez; ecel vakti ermeyince kimse ölmez. (…) Bir yiğidin kara dağyumrusunca malı olsa yığar, toplar, talep eyler; nasibinden fazlasını yiyemez. Gürüldeyip sular taşsa deniz dolmaz. Kibirlilik eyleyeni Tanrı sevmez; gönlünü yüce tutan erde devlet olmaz. El oğlunu beslemekle oğul olmaz; büyüyünce bırakır, gider, gördüm demez.(….)Eski pamuk bez olmaz; eski düşman dost olmaz. Kara koç ata kıymayınca yol alınmaz; kara çelik öz kılıcı çalmayınca hasım dönmez; er malına kıymayınca adı çıkmaz. Kız anadan görmeyince öğüt almaz; oğul babadan görmeyince sofra çekmez. Oğul babanın yerine yetişenidir; iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur. Oğul da neylesin baba ölüp mal kalmasa. Baba malından ne fayda başta devlet olmasa. Devletsiz şerrinden Allah saklasın hanım sizi!*’’[13] bu metinde geçen sözler atalarımızın sözlerine verilebilecek çok güzel örneklerdir. Bazılarının bozulmadan günümüze geldiği görülmektedir.

İslamiyet’le yerleşik hayata geçen Türkler, kültür etkileşimiyle edebiyatta da yeniliklere açılmış, halk edebiyatı ile sade, İslamî bir üslup kullanmış, divan edebiyatıyla ise daha süslü, Arap ve Fars edebiyatlarının etkisinde ilerlemiştir. Diller hızla dilimize adaptasyon sağlamıştır. İslamiyet’in kabulü ile atasözlerine yenileri eklenmiş, Arapça ve Farsça’nın etkisi atasözlerine de yansımıştır. İslam ülkelerinde doğan yeni sözler, seferlerle batıya da uzanmış ve yine kültür alışverişi ile bu dönemde de atasözleri yayılmaya devam etmiştir. İslam inancı da kavram olarak deyişlerde kendini göstermiştir. Bu dönemde divan edebiyatında bazı yazarlar tarafından aruz vezninin kullanılması, halkın dilinden çıkan atasözlerini tanınmayacak hale getirmişse de halk edebiyatında özgün halleriyle muhafaza edilmişlerdir. Divan edebiyatında yer alan: ‘‘ *Hıfzi’nin Manzume-i Durub-ı Emsal’inden:*

[13] İSLAM Dr. Ayşenur, ÖZTÜRK Nermin, Edebi Metinler 2, Ankara, 1994, s. 19

Bir bağale sığmaz iki karpuz
(İki karpuz bir koltuğa sığmaz.)

Sa'y-i istikhal ederken didesin ihrac eder.
(Sürme çekeyim derken gözünü çıkarır.)

Taam-ı puhta ab-ı serd katma
(Pişmiş aşa soğuk su katma.)

Firar eden matardan yahçeye vaki olur derler
(Yağmurdan kaçarken doluya tutulur.)

Gürsine hirs oynamaz meşhurdur
(Aç ayı oynamaz.)

Geluya turma hem-çün ham emrud
(Ham armut gibi boğaza durma.)

Kesb-i nan eyler hacerden merd olan
(Er olan ekmeği taştan çıkarır.)

Zeminin guşı var derler meseldir
(Yerin kulağı vardır.)

Kendini aç makiyan anbar-ı cevde zanneder
(Aç tavuk kendini arpa ambarında sanır.)

Feresin lağziş-i vahidle seri kat'olmaz
(Bir sürçen atın başı kesilmez.)'' [14]

[14] DİLÇİN Dehri, Edebiyatımızda Atasözleri, TDK Yayınları, Ankara, 2000, s. XXVI

ve halk edebiyatında yer alan: ‘‘ *Beşiğin adı gurbet, herkese sılası Bağdat.’, ‘Bir göz ağlarken öbür göz gülmez.*’’[15] gibi atasözleri farkı gözler önüne serer. Ayrıca bu dönem (11. ve 15. yy.lar) İslam dünyasına karşı yapılan Haçlı Seferleri ile de doğu-batı tesiri devam etmiş, akabinde yaşanan Fransız ve İngilizler arasındaki Yüzyıl Savaşları, büyük coğrafî keşifler, Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte, çağ atlayarak ortak kaderi paylaşan medeniyetler; tarihî, coğrafî, ekonomik, kültürel ve dinî bakımdan yaşadıkları değişim ve etkileşimleri dil ve edebiyata yansıtmışlardır. Karşılıklı atasözü derlemeleri yapılmış, atasözleri de eskilerine yenileri eklenerek yayılmaya devam etmiştir.

Aynı yüzyıllardan günümüze kadar bozulmadan gelebilmiş yaygın atasözleri arasında, dönemin önemli halk düşünürlerinden Nasreddin Hoca’nın kıvrak zekâsının ürünleri olan fıkra ve hikâyelerde yer alan deyişler de vardır.[16] Öğüt verirken düşündüren, tecrübelerin akıllıca kalıba döküldüğü bu sözlerden bazıları, diğer yabancı dillerde de kullanılmaktadır.

‘‘*El elin eşeğini türkü çağırarak arar.*

Testiyi kırdıktan sonra çocuğu dövmek neye yarar?

Kazanın doğurduğuna inanan, öldüğüne de inanır.

Damdan düşen damdan düşenin halini bilir.

Parayı veren düdüğü çalar.’’ [17]

‘‘*Acemi bülbül bu kadar öter.*

Ağız torba değil ki büzesin.

[15] DİLÇİN Dehri, a.g.e. s. XXXIV
[16] MUALLİMOĞLU Nejat, a.g.e. s.36
[17] MUALLİMOĞLU Nejat, a.g.e. s. 150, 174, 182, 191,195

Ayağını sıcak tut başını serin/Kendine bir iş bul düşünme derin.

Bindiğin dalı kesme.

Buna değmiş, buna değmemiş.

Dağ yürümezse abdal yürür.

Damdan düşen halden anlar.

Dua et, kurdun kuyruğu kopmasın.

Fukaranın malı gözünün önünde gerek.

Her ağızdan bir laf çıkar.

Her gün bayram olsa.

İlk tökezleyen atın başı kesilmez.

İnsan evlenince her şeyin altı üstüne gelir.

Sahibi ölmüş eşeği, kurt yer.

Testi kırıldıktan sonra atılan dayağın faydası olmaz.

Yemeğin buğusunu satan paranın sesini alır.

Yorgan gitti, kavga bitti.''[18]

[18] TOKMAKÇIOĞLU Erdoğan, '' Bütün Yönleri İle Nasreddin Hoca'', Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara, 1981, s. 41, 42, 43

Tanzimat ve sonrasında edebiyat ve fikir dünyasının Batı ile tanışması Türk (Osmanlı) toplumunda yeniliklere açılan pencere olmuştur. Dil ve edebiyatın toplumun yaşadığı sosyal, siyasal, kültürel değişimlerden, arayışlardan ve geçirdiği aşamalardan haberdar olmaması imkânsızdır. Bu dönemde yeniliklerin öncüsü olan Şinasi, ilk atasözleri kitabı olan 'Durub-u Emsal-i Osmaniye' adlı eserini yazarak bir ilki gerçekleştirmiş, ilk sistematik derleme yapılmıştır. Kitapta bulunan atasözlerinden bir kaçı aşağıda verilmiştir:

'' *Hekim kim, başına gelen.*

Ne ekersen onu biçersin.

Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur.

Yavuz hırsız ev sahibini bastırır.

Sağır işitmez uydurur." [19]

Ayrıca Ziya Paşa'nın eserlerinde kullanmış olduğu bazı veciz sözler atasözü halini alarak günümüze kadar gelmiştir. Türkçülük akımının en önemli temsilcilerinden olan Ahmet Vefik Paşa da 'Atalar Sözü' mecmuasında deyişlere yer vermiştir.

Yine bu dönemde yazılan 'Letaifi Rivayat' adlı eser, atasözlerinden esinlenerek ibret dersi verme amaçlı yazılmış, Ahmet Mithat'ın hikâyeler dizisidir. Toplumların hayat felsefelerinin saklı olduğu bu sözlerde, diğer yazarlar da eserlerinde faydalanarak yer vermiş ya da hikâyelerine konu etmişlerdir.

---

[19] AKSOY Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 58

Tarihte Velet İzbudak ve Besim Atalay ilk kez farklı bir derleme yapmış, Türk dilindeki eski atasözlerini yeni Türkçeye çevirerek, bugünkü karşılıklarıyla birlikte vermişlerdir. Atasözlerini Türkçede konularına göre ayıran ilk isim ise Ferit Birtek'tir. Türkçede sayı bakımından en büyük atasözü derlemesini yapan isim ise F. F. Tülbentçi'dir.[20]

19. ve 20. yy.larda Batıdan çeviri ve adaptasyonlar yapılmış, özellikle tiyatro dalında Batının oyunlarda kullandığı atasözlerinden faydalanılmıştır. Hatta sözlü edebiyatın anonim ürünleri olan atasözlerine, yazarların eserlerinde kullandıkları veciz bazı sözler de eklenerek, deyiş kabul edilmişlerdir. 13.yy.da yaşayan Nasreddin Hoca gibi, farklı dönemlerin ünlü siyaset ve din adamlarının ya da düşünürlerinin sözleri de atasözleri arasında yer alır. Hatta Peygamberlerin veciz sözleri de atasözü şeklinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir. (Ziya Paşa)

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi. (Kanuni Sultan Süleyman)

Altın prangalar demir olanlardan çok daha kötüdür. (Gandhi)

Ey hekim, kendini iyi et. (HZ. İsa)

Hoşlanmadığına sabretmedikçe hoşlandığını ele geçiremezsin. (HZ. İsa)

İsteyiciyi boş çeviren eve, bir hafta melek uğramaz. (HZ. İsa)

Dünya bir köprüdür. Üzerinden geç, tamirine bakma. (HZ. İsa)

Sabır imanın yarısıdır. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

Ya hayır söyle ya sus. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

[20] Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi, a.g.e. s. 93

Misafirlik üç gündür, bundan fazlası sadakadır. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

Veren el alan elden üstündür. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

Borç ağır bir yüktür. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

Cennet annelerin ayakları altındadır. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

Kişi arkadaşının dini ve ahlakı üzerinedir. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

Bugünün yarını da var. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

Kişi arkadaşı ile güç kazanır. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

Az ve kâfi olan şey, çok olup baştan çıkaran fazla şeyden iyidir. (HZ. Muhammed (S.A.V.))

İki günü birbirine eşit olan ziyandadır. (HZ. Muhammed (S.A.V.)) [21]

Günümüzde daha çok konuşma dilinde tercih edilerek, eskiye kıyasla atasözleri fazla kullanılmıyor olsa da, bazı yazarlar eserlerinde okurlara kestirmeden mesaj verme yolu olarak atasözlerinden faydalanmaktadır.

Genel itibariyle dünyada kullanılan atasözlerinin özelliklerine bakılacak olursa; hepsi kıvrak zekânın ürünleridir, geldikleri dönemlerden izler taşırlar, kültür elçiliği yaparlar ve düşündürücü niteliğe sahiptirler. Toplumlar sahip oldukları erdemleri dil yoluyla aktarmak, özellikle de Türk toplumu, yeni nesillere öğütler vermek için atasözlerini kullanırlar. Eğitim alanında Türkler, yabancılardan daha fazla bu sözlere yer vermişlerdir. [22]

Genellikle tüm dillerdeki atasözlerinde kullanılan ortak zamanlar geniş zaman ve emir kipidir. Çeviri esnasında biçim bakımından değişikliğe uğrasalar

[21] ''Akademik Araştırmalar Dergisi (Journal Of Academic Studies)'', Mayıs-Temmuz 2004, Yıl 6, Sayı 21, s.79
[22] MUALLİMOĞLU Nejat, a.g.e. s.49

da kavramca pek çoğu birbirine karşılık gelir. Kalıplaşmış halde olmaları, içlerinde geçen kelimelerin başka manaları ile değiştirildiğinde yapının ya da kafiyenin bozulması, değişmeden günümüze kadar aynı şekilde muhafaza edilebilmelerini sağlamıştır. Bozulmamaları dışında akılda kalıcı olmalarının sebebi ise kullanılan sözcük oyunları ve söz sanatlarıdır. Mecaz, mübalağa, kinaye, intak, cinas, ahenk, teşbih, tezat gibi sanatlar çokça tercih edilir. Gelenek görenek, örf âdet, felsefi düşünce, tabiat olayları ve sosyal yapı her ulusun atasözlerinde mevcuttur. Müşterek konularda söylendikleri için, belli başlı bazı kavramlar altında birleşirler:

Tabiat olayları:

Güneş varken harmanını savur. (İngiliz)

Yağmur yağdıracak bulut uzaktan bellidir.(Türk)

Doğruluk:

İki karadan bir beyaz çıkmaz. (İngiliz)

Yanlış hesap Bağdat'tan döner. (Türk)

Yalanın ayakları olmaz. (Urdu)

Kadın:

Şeytan kadın yutsa hazmedemez. (Polonya)

Bir kadın öldüğü zaman dünyadan bir kavga eksilir.(Almanya)

Kadın mükemmel bir şeytandır. (Fransız)

Kadını sırdaş eden tellal aramaz. (Türk)

Kadın, olumlu olumsuz tüm ülke atasözlerinde geçer. Bazı ülkelerin deyişlerinde kadını küçük düşürücü pek çok ifadeye rastlanır.[23] Türkler ise umumen, İslam'ın da kadına verdiği önemle, birkaç atasözü dışında kadını övmüştür:

Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir.

Kadın kalbi merhamet kaynağıdır.

Hayvan isimleri ise en çok Türk atasözlerinde kullanılmıştır. Pek çoğu sadece Türklerin sözlerinde geçer:

Yılan yıldız demeyince ölmez.

Yılan kendi eğrisin bilmez, deveye 'boynu eğri' der.

Ürkütme tavşanı aslan edersin.

Tilkiye tavuk, kurda koyun ısmarlamaya benzer.

Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.

Ayı ile maymun birbirine uygun.

Atını dost gibi sakla, düşman gibi bin.

Diğer ülkelerin atasözlerine bakıldığında dikkati çeken başka bir özellik ise genelde bileşik yapıda, uzun, en az iki cümleden oluşmalarıdır. Türklerin deyişleri ise kendilerine has; kısa, öz, yalın bir anlatıma sahiptir. Genelde basit, tek cümleden oluşurlar.

[23] MUALLİMOĞLU Nejat, a.g.e. s.44

Ateşle oyun olmaz.

Dertsiz kul olmaz.

Ağaç yaşken eğilir.

Dikensiz gül olmaz.

Yaz yalan kış gerçek.

Can boğazdan gelir.

Balık baştan kokar.

Atasözlerindeki diller arası benzerlik ve ilişki, Türk dili ve Urdu dili arasında çarpıcı şekilde ortaya çıkmaktadır. Sözlerde manâ, kavram ve biçim yönünden çok fazla benzerlik vardır. Türkçe ve Urduca arasındaki bu bağ, çok da şaşılacak bir durum değildir aslında. Hint Yarımadası'nda pek çok Türk devleti kurulmuş, yaşanan göçlerle bu coğrafyada Türklüğün yanı sıra Müslümanlık da yayılmış, bölge Türk egemenliği altına girmiştir. Tarihî gelişimi, bir dönem iç içe geçmiş ve yaklaşık 700 yıl [24] boyunca aynı dil ve kültürden beslenmiş iki dilin atasözlerinin birbirinden etkilenmesi kaçınılmazdır.

11. yy.da Gazneli Mahmut'un Kuzey Hindistan' a yaptığı seferler sonucu, Türk ve İslam kültürü bu topraklara yayılmıştır. Bu seferler esnasında ortak bir dil kullanma ihtiyacı ortaya çıkınca Türkçe 'Ordu' kelimesinden ismini alan Urdu dili zuhur etmiştir. Alınan topraklarda İslamiyet yayılmış, Pakistan Devleti'nin temelleri atılmıştır. Dil, din, kültür pek çok açıdan Türklerle iç içe olan bu medeniyetin geçirdiği merhaleler de inceleme konusu olmuştur. Yaklaşık

[24] Türklerin 11. yy.da yarımadaya girişinden, bölgenin 19.yy.ın ortalarında İngiliz hâkimiyetine geçmesi arasındaki dönem.

60 milyon insanın konuştuğu bu dil kendi toprakları dışında Hindistan, İngiltere, Almanya, Afganistan, Bangladeş, Birleşik Arap Emirlikleri, Norveç, Güney Afrika, Tayland ve Zambiya gibi dünyanın pek çok ülkesinde konuşulmakta, geniş kitleleri içine almaktadır.

Türk tarihînin önemli bir kısmını oluşturan bu dönemde, özellikle halen araştırılıp ortaya çıkmayı bekleyen pek çok ürüne sahip olan edebiyat alanında yapılan incelemeler sonucu, sadece tarihî ve siyasî kaderlerinin değil, edebiyat gelişimlerinin de ortak olduğu görülür. Örneğin batılılaşma hareketi Tanzimat edebiyatıyla aynı döneme denk gelir. Diğer kültürlerle de bağı kuvvetli olan Urduca, İngiliz sömürgesi olarak yaşadıkları topraklarda İngilizce'den, Arapların hâkimiyeti esnasında Arapça'dan ve edebiyatta Farsça'dan fazlaca etkilenmeler yaşamıştır.

Çok renkli ve geniş bir kültür hazinesine sahip bu coğrafyada ortaya çıkan atasözleri de aynı çeşit ve renklilikte karşımıza çıkar.

Türk atasözleriyle farktan ziyade aşırı benzerlik söz konusudur. Pek çok atasözüne aynı ya da yakın anlamda karşılık bulmak mümkündür. Kelimesi kelimesine aynı olan sözler de çok fazladır.

Atasözleri her devirde toplumların kendi dil ve üsluplarıyla şekillenecek, kültür etkileşimleriyle devamlılığını sürdürecektir. Şekilde küçük, manada büyük olan bu sözlerin araştırma konusu edilmeye devam etmesi, özellikle atasözleri yönünden çok zengin olan milletleri kültürel anlamda daha yakından tanımada kaynak teşkil edecektir.

I I.BÖLÜM

TÜRKÇE ve URDUCA ATASÖZLERİNDE BİÇİM ÖZELLİKLERİ

I.Basit Yapıdaki Atasözleri

Genelde Türkçede atasözleri, tek hüküm bildiren, tek yüklemli, basit yapılı sözlerdir. Urdu dilinde de aynı özellikler göze çarpar. Tek cümle ile düşünceler keskin, kısa ve etkili şekilde ifade edilir. Hem isim hem fiil cümlesi olabilirler.

Yapı bakımından ortak yönler karşılaştırıldığında, farklı dil ailelerinden gelmelerine rağmen, cümle kalıplarının küçük farklılıklar dışında aynı olması, benzerliklerindeki en önemli parçayı oluşturur. Cümle kuruluşları, kelime dizilişleri genelde aynıdır. Özne başta, yüklem sondadır.

Birebir cümle yapısı aynı olan, kelimesi kelimesine karşılık gelerek doğrudan çevrilebilen atasözleri:

İki kılıç bir kına sığmaz.

Lafla karın doymaz.

Sabrın meyvesi tatlıdır.

Para elin kiridir.

Bugünün işini yarına bırakma.

Bağlaçlarla yapıları değişse de anlamları birebir aynı olanlar:

Dost acı söyler.

(Dost odur ki o hakikati söyler. Urdu)

Gül dikenli ağaçta biter.
(Çiçek olan yerde dikenler de olur. Urdu)

Dikensiz gül olmaz.
(Nerede diken orada çiçek. Urdu)

Anlamları aynı olup, sırf kafiyeli olması için yapıları farklı olanlar:

Birlikten kuvvet doğar.
(Eyk akela do giyara)

Et tırnaktan ayrılmaz.
(Apna apna, paraya parata.)

Bugünün işini yarına bırakma.
(Karna he co ac kar, kal kal mat na kar.)

Manâ itibariyle aynı olup, yapı ve ifade yönünden farklı olanlar:

(U) İlim güçtür.
(T) İlim sahibini aziz eyler.

(U) Kişi sohbetinden bilinir.
(T) İnsanın değeri sözünden belli olur.

(U) Düşmanı küçümseme.
(T) Düşman karıncaysa sen fil san.

(U) Bir yalan için on yalan söylemek gerekir.
(T) Yalancının yalanı tükenmez.

I.I. Bileşik Yapıdaki Atasözleri

Genelde iki cümlenin yan yana geldiği, birden fazla yargı bildiren atasözleridir. Cümlelerde, esas yargının bulunduğu temel cümleyi, çeşitli yönlerden tamamlayan yan cümleler bulunur. Bu yapıda ifade zenginliği ve biçim yönünden çeşitlilik ortaya çıkar.

İki dilde de cümle yapısı ve mana yönünde bire bir aynı olan atasözleri:

Gelen gelsin saadetle, giden gitsin selametle.

Dilini tutan başını kurtarır.

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

Vakitsiz öten horozun başını keserler.

Büyük büyüklüğünü bilmezse, küçük küçüklüğünü bilmez

Bu yapıda kelimeler fazlalaştıkça biçimdeki benzerliklerin yerini daha çok ifade ve konulardaki aynılık alır. Sadece kelimelerin farklı kullanıldığı, ama mananın aynı olduğu sözler:

(U) Karga kaz gibi yürürken, yürüyüşünü unuttu.
(T) Karga kekliği taklit ederken, yürüyüşünü unuttu.

(U)Ateş olmadan duman nereden çıkacak.
(T) Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Biçim yönünden tamamen farklı fakat manâda aynı olanlar:

(U) Ateş demekle ağız yanmaz.
(T) Zehrin adını anmakla insan ölmez.

Atasözlerini, birden fazla yargının bulunduğu diğer cümle yapılarından bağlaçlarla bağlı veya sıralı halde görmek de mümkündür.

(U) İşte gecikme olsun fakat güçlük olmasın.
(T) Geç olsun da güç olmasın.

(U-T) At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.

(U) Kedi gitti ve fareler cirit attı.
(T) Kedi öldü, fareler başkaldırdı.

(U) Kılıç keser, asker övünür.
(T) Kılıç keser, kol övünür.

Genel olarak bakıldığında ortak olarak tüm yapılarda karşımıza çıkan özellikler ise; basit yapıda, tek cümle iken anlamı kuvvetlendirmek için eklemelerin yapıldığı ve yapıların değiştiği atasözleri vardır. Türkçede bu yapı karşımıza çok çıkar:

(U) Kör ne ister iki göz.
(T) Kör ne ister iki göz, biri eğri biri düz.

(U) Az olsun öz olsun.
(T) Az olsun öz olsun, çok olup yavuz olacağına.

(U) İnsana ölümden kurtuluş yok.
(T) Ecelden kaçılmaz, nerede olsa gelir bulur.

Her iki dilde de aynı manâda olan, farklı biçimlerde birden fazla aynı atasözü mevcuttur:

(U) İlk gün misafir, ikinci gün misafir, üçüncü gün sıkıntıdır.
(U) Güzeli iki gün misafir.

(U-T) İyilik et iyilik bul.
(T) İyilik eden iyilik bulur.
(U) İyilikten iyilik doğar.

(U) Ölümü kimse durduramaz.

(U) Ölümden kimseye çare olmaz.
(U) İnsana ölümden kurtuluş yok.

(T) Korkunun ecele faydası yok.
(T) Olacakla öleceğe çare yok.
(T) Ecele çare olmaz.

İki dilde de anlatılmak istenen meramlar, verilen öğütler farklı biçimlerde dile getirilmiştir. Benzer olanlar dışında birbirine tamamen tezat manâda olanlar:

(U) Yanında parası olmayan insan nasıl mutlu olur.
(U) Para elin kiridir.

(T) Ne verirsen elinle o gider seninle.
(T) Ver elindekini ellere, sonra vur başını yerlere)

(U) Cömerdin hazinesi asla boşalmaz.
(U) Borç ver düşman kazan.

(T)Bir elin sesi çıkmaz.

(T) Kendi işini kendi gören kazanır.

Her iki dilde de özellikle Urducada yerel, o çevreye özgü özellikler atasözlerine yansımıştır. Aynı atasözleri farklı, yöresel kelimelerle biçim kazanmıştır.

(U) Sora sora Delhi'ye varılır.

(T) Sora sora Bağdat (Kâbe) bulunur.

(U) Mango [25] ekersen mango yersin.

(T) Ne ekersen onu biçersin.

(U) Sen de kraliçe, ben de kraliçe, kim doldursun suyu panghata.[26]

(T) Sen ağa ben ağa bu koyunları kim sağa.

(T) Sen dede ben dede bu atı kim tımar ede.

(U) İnsana ölümden kurtuluş yok.

(T) Ecele çare olsa, Lokman Hekim bulurdu.

Atasözleri iç içe geçmiş bileşik yapılarda, hikâyelerden kesilip alınmış gibi de zuhur etmiştir. Türkçede çokça karşımıza çıkar.

(T) Bülbülü altın kafese koymuşlar 'ah vatanım' demiş.

(T) Deveye sormuşlar 'boynun neden eğri' diye, 'nerem doğru ki' demiş.

(T) Geline oyna demişler 'yerim dar' demiş.

---

[25] **Mango:** Hindistan' a özgü tropikal iklim meyvesi.

[26] **Panghat:** Hinduların ibadet için yıkandıkları, Ganj nehri kenarındaki basamaklara verilen ad.

Yapı bakımından yüklemi olmayan eksiltili ifadeye sahip atasözleri de her iki dilde mevcuttur.

(U) Kimi elmas kimi taş.

(U) Bir misal yüz nasihat.

(U-T) Eti senin kemiği benim.

(T) Seninki sende benimki bende.

(T) Parası çok, aklı az.

Sözlere yeni kavramlar, incelikler kazandırmak için anlatımı biçimlendiren sanatlar da kullanılmıştır. Bu küçük söz oyunları sayesinde atasözleri daha etkili, akıcı ve akılda kalır bir hal almışlardır. Atasözlerinde yer alan sanatlar:

(U) Demir demiri keser. (Mecaz)
(T) Çivi çiviyi söker. (Mecaz)
(U-T) Damlaya damlaya göl olur. (Mecaz)

(U) Duvarın da kulakları var. (Teşhis)
(T) Yerin kulağı var. (Teşhis)

(U) Başkalarına nasihat, kendisine fazihat. (Aliterasyon)
(T) Güzel idin hani kaşın karası, zengin idin hani diba parası. (Aliterasyon)

(U-T) Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir. (Aliterasyon)

(U) Bir balık tüm gölü kirletir. (Mübalağa)
(T) Bir uyuz keçi bir sürüyü pisler. (Mübalağa)

(U-T) Amelsiz âlim, yemişsiz ağaç gibidir. (Teşbih)

(T) Karga yavrusuna bakmış da 'Ah benim ak topuklu evladım' demiş.(İntak)
(T) Bülbülü altın kafese koymuşlar 'Ah vatanım' demiş. (İntak)

(U) Çiçek dikenden ayrı olmaz. (İştiare)
(T) Gül dikensiz olmaz. (İştiare)

(U-T) Akıllı düşman, akılsız dosttan yeğdir.) (Tezat)

(U-T) Taş yerinde ağırdır. (Kinaye)
(U-T) Büyük balık küçük balığı yer. (Kinaye)

Atasözlerinde kullanılan zamanlara bakılacak olursa, genel itibariyle hemen hemen her dilin deyişlerinde geniş zaman ve emir kipleri kullanılmıştır. Her çağa uyması ve her olayda geçerliliğini sürdürmesi bakımından atasözlerinde, yinelenen iş ve alışkanlıklar geniş zamanla anlatılmıştır. Öğüt vermesi, tedbirli olunması yönünde uyarı mahiyetinde olması sebebiyle de emir kipi kullanılarak etkili bir hale getirilmiştir. Değişmeyen, herkesçe ortak kabul görmüş hüküm, yargı ve gerçeklerin aktarımında geniş zaman kullanımının, atalar mirası deyişlerde yaptırım olması sebebiyle de emir kipinin çokça kullanımı kaçınılmazdır.

Can çıkar huy çıkmaz.

Ekmek dişten artmaz, para işten artar.

Kendin kazan, kendin ye, kimseye minnet etme.

Deveyi bağla da yine tevekkül et.

Rızkın seni arar bulur, müsterih ol.

Genelde Türkçede en çok kullanılan zaman geniş zamandır. Emir kipi de çokça kullanılır. Yer yer dilek şart, geçmiş zaman ve yeterlilik kipleri de tercih edilmiştir.

Dürüstlük en büyük erdemdir.
Mum dibi karanlık olur.
Açın uykusu gelmez.
Helva demekle karın doymaz.

Bugünün işini yarına bırakma.
Bin işit bir söyle.
Üzümünü ye, bağını sorma.

Ya bu deveyi güdersin, ya bu diyardan gidersin.
Ne ekersen onu biçersin.

Kendi etti, kendi buldu.
İnsanoğlu çiğ süt emmiş.

Pırpır eder uçamaz, çukura düşmüş çıkamaz.

Urduca'da ise Türkçe'de olduğu gibi en fazla geniş zaman kullanılır. Geniş zamandan sonra yapı olarak çokça dilek-istek kipine yer verilmiştir. Fakat anlam genelde geniş zamandır. Bileşik ve bağlı yapılarda, ilk cümledeki kafiyeyi

sürdürmek için tamamlayıcı nitelikte diğer yüklem de dilek-istek olur, ancak anlam geniştir. Emir kipi ve Türkçe'den ziyade, birbirleri ile karşılaştırılmalarında daha fazla geçmiş zaman tercih edilmiştir. Yer yer bazen geniş zaman anlamı veren gelecek, yine geçmiş ve yeterlilik kipleri görülür.

Sabrın meyvesi tatlı olur.
Aceleyle iş harap olur.
Bir el alkış tutmaz.
Para parayı çeker.
Ateşi ateş yok eder.

Yılan da ölse, değnek de kırılmasa.
Başı gitse sözünü değiştirmez.
Can gider, davranış gitmez.

Önce sözü tart, sonra söyle.
Bugünün işini yarına bırakma.
Hekimin yanına gitme, çekenin yanına git.

Söz ağızdan çıktı, tamamlandı.
(T) Laf ağızdan çıkınca dillere destan olur.
Kessen bedeninden kan akmazdı.
(T) Öldürseler kanı akmaz.

III. BÖLÜM

TÜRKÇE VE URDUCA ATASÖZLERİNDE KAVRAM ÖZELLİKLERİ

1-İnsan ilişkileri, aile, toplum

ایک دن مہمان، دو دن مہمان، تیسری دن بلائے جان۔

(Eyk din mihmān, dō din mihmān, tīsrī din bulāē cān)

(U) İlk gün misafir, ikinci gün misafir, üçüncü gün sıkıntıdır.

(T) Misafir üç gün misafirdir.

پانچوں انگلیاں برابر نہیں۔

(Pānçōn̄ ungliyān̄ barābar nahīn̄)

(U) Beş parmak eşit olmaz.

(T) Beş parmak bir değildir.

اپنا اپنا پرایا پراتا۔

کہیں ناخن سے بھی گوشت جدا ہوا ہے۔

(Apnā apnā parāyā parātā)

(Kahīn̄ nāḫun sē bhī gōşt cudā huā hē)

Et tırnaktan ayrılmaz.

اپنی گلی میں کتا بھی شیر ہوتا ہے۔

(Apnī galī mēin̄ kuttā bhī şēr hōtā hē)

(U) Kendi sokağında köpek de aslan olur.

(T) Her horoz kendi çöplüğünde öter.

اپنے اپنے گھر سب بادشاہ ہیں

(Apnē apnē ghar sab bādşāh hēin̄)

(U)Herkes evinde ağadır.

(T)Herkes evinin beyidir.

ایلچی کو زوال نہیں۔

(Elçī kō zavāl nahīn̄)

Elçiye zeval olmaz.

حسن دو دن مہمان ہے۔

(Ḥüsn dō din mihmān hē)

(U) Güzeli iki gün misafir.

(T) Misafir üç gün misafirdir.

کانی کو کانا پیارا، رانی کو رانا پیارا۔

(Kānī ko kānā piyārā, rānī kō rānā piyārā)

(U) Kör kadına kör adam sevimli, kraliçeye kral sevimli.

(T) Kuzguna yavrusu anka görünür.

Karga yavrusuna bakmış “benim ak pak evladım” demiş.

گھر میں سکھ تو باہر چین۔

(Ghar mēiñ sukh tō bāher çīn)

(U) Evde huzur varsa dışarıda da huzur var.

(T) Evinde rahat olmayan dünya cehennemindedir.

اپنا وطن سب کو عزیز ہوتا ہے۔

(Apnā vaṭan sab kō ‘azīz hōtā hē)

(U) Herkese vatanı azizdir.

(T) Bülbülü altın kafese koymuşlar, “ah vatanım” demiş.

جو بہت قریب وہ زیادہ رقیب۔

زیادہ مٹھائی میں کیڑے پڑتے ہیں۔

(Cō bahot ḳarīb vō ziyādah raḳīb)

(Ziyādah miṭhāī mēiñ kīṛē paṛtē hēiñ)

(U) Kişi ne kadar yakın olursa, o kadar rakip olur.

Fazla tatlı olana böcek düşer.

(T) Fazla muhabbet tez ayrılık getirir.

کوئی ہیرا کوئی کنکر۔

(Kōī hīrā kōī kankar)

(U) Kimi elmas, kimi taş.

(T) Herkes bir olamaz.

Her insan bir olmaz.

جل کی مچھلی جل ہی میں بھلی۔

(Cal kī maçhlī cal hī mēiñ bhalī)

(U) Sudaki balık suda iyidir.

(T) Herkes kendi çevresinde iyi bilinir.

2-Arkadaşlık, dostluk, düşmanlık

آنکھ اوجھل پہاڑ اوجھل۔

(Ānkh ūchal, pahāṛ, ūchal)

Gözden ırak olan, gönülden de ırak olur.

خربوزے کو دیکھ کر خربوزہ رنگ پکڑتا ہے۔

(Ḫarbūzē kō dēkh kar ḫarbūzah rang pakaṛtā hē)

(U) Kavun kavuna bakarak solar.

(T) Üzüm üzüme baka baka kararır.

انگور انگور کو دیکھ کر سیاہ ہوتا ہے۔

(Angūr angūr kō dēkh kar siyāh hōtā hē)

Üzüm üzüme baka baka kararır.

دوست وہ جو مصیبت میں کام آئے۔

(Dōst vō cō muṣībat mēiñ kām āē)

(U) Dost kötü durumda işe yarar.

(T) İyi dost kara günde belli olur.

دشمن کو کم نہ سمجھے۔

(Duşman kō kem nah samchē)

(U) Düşmanı küçümseme.

(T) Düşman karınca ise sen fil san.

Düşmanı aşağılarsan başa çıkar.

دشمن نہ سونے دے۔

(Duşman nah sōnē dē)

(U) Düşman uyumaz.

(T) Su uyur, düşman uyumaz.

ساتھی ایسا چاہیئے جو سارا ساتھ نبھائے، ساتھ نہ اس کا لیجیے جو دکھ بچ کام آئے۔

(Sāthī ēsā çāhīē cō sārā sāth nibhāē, sāth nah us kā līcīē cō dukh baç kām āē)

Dost sanma şanlı vaktinde dost olanı, dost bil gamlı vaktinde elinden tutanı.

Dost kara günde belli olur.

دوست وہ جو تلخ حقیقت کہے۔

(Dōst vōh cō talḫ ḥāḳīḳat kehē)

(U) Acı gerçeği söyleyen dosttur.

(T) Dost acı söyler.

بغل میں چھوری، منہ میں رام رام۔

(Baġıl mēiñ çhurī, munh mēiñ rām rām)

(U) Koltuğunun altında bıçak, ağzında ram ram*.

* Ram ram; Tövbe tövbe

(T) Zahirde dost, batında düşman.

3-Akıl, eğitim, çocuk yetiştirme

بڑے کی بڑائی نہ، چھوتے کی چھٹائی۔

(Baṛē kī baṛāī nah, çhōtē kī çhuṭāī)

Büyük büyüklüğünü bilmezse, küçük küçüklüğünü bilmez.

گوشت تیرا، ھڈی میری۔

(Gōşt tērā, haḍḍī mērī)

Eti senin, kemiği benim

دانا دشمن نادان دوست سے بہتر ہے۔

(Dānā duşman nādān dōst sē bihter hē)

Akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir.

عقل مند کو ایک اشارہ کافی ہے۔

(‘Aḳl mand kō eyk işārah kāfī hē)

(U) Akıllıya tek işaret kafidir.

(T) Leb demeden leblebiyi anlar.

عقل دولت سے نہیں خریدی جا سکتی۔

(‘Aḳl dōlat sē nahī̃n ẖarīdī cā saktī)

(U) Akıl parayla satın alınamaz.

(T) Akıl parayla satılmaz.

عقل عمر میں نہیں سر میں ہوتی ہے۔

(‘Aḳl ‘umr mēī̃n nahī̃n sar mēī̃n hōtī hē)

Akıl yaşta değil baştadır.

اپنی عقل سب کو بھلی معلوم ہوتا ہے۔
(Apnī ‘aḳl sab kō bhalī m‘alūm hōtā hē)
Herkes kendi aklını beğenir.

کچی لکڑی جدھر موڑو، مڑ جاتی ہے۔
کچی لکڑی کو جس طرح جھکاؤ جھکتی ہے۔
(Kaççī lakṛī cidhar mōṛō, muṛ cātī hē)
(Kaççī lakṛī kō cis ṭaraḥ chukāō chuktī hē)
(U) Genç ağacı nereye çevirirsen döner.
(T) Ağaç yaşken eğilir.
Çubuğu yaş iken eğmek gerekir.

4-Beslenme, sağlık

تندرستی ہزار نعمت ہے۔
(Tandurustī hazār n‘imat hē)
(U) Sıhhat büyük nimettir.

(T) Sıhhat gibi insana sermaye olmaz.

بھوکا اٹھاتا ہے، بھوکا سلاتا نہیں۔
(Bhūkā uṭhātā hē, bhūkā sulātā nahīñ)
(U) Aç uyanıktır, açı uyku tutmaz.
(T) Açın uykusu gelmez.

بھوک میں بھجن بھی نہ ہو۔
(Bhūk mēiñ bhacan bhī nah hō)
(U) Açlıkta ulviyet de olmaz.

(T) Açlık sofuluğu bozar.

قوی دماغ مضبوط جسم میں ہی رہ سکتا ہے۔
(Ḳavī dimāġ mażbūṭ cism mēiñ hī rah saktā hē)
(U) Sağlam akıl sağlam vücutta var olabilir.
(T) Sağlam vücut sağlam kafada bulunur.

پیٹ کسی کی نہیں سنتا۔
(Pēṭ kisī kī nahīñ suntā)
(U) Midenin sesini kimse duymaz.
(T) Tok açın halinden bilmez.

بلی کے خواب میں چھیچھڑے۔
بلی کو چھیچھڑوں کے خواب۔
(Billī kē ẖāb mēiñ çhīçhrē)
(Billī kō çhiçhṛōñ kē ẖāb)
(U) Kedinin hayalinde ciğerler.
(T) Aç tavuk kendini arpa ambarında görür.

5-Bilgi, düşünce

تھوتھا چنا، باجے گھنا۔
(Thōthā çanā, bācē ghanā)
(U) Küçük nohut kapta tıngırdar.

(T) Boş kap çok langırdar.

چراغ تلے اندھیرا۔
(Çarāġ talē andhērā)
(U) Mum dibine karanlık.

Mum dibine ışık vermez.

(T) Mum dibi karanlık olur.

علم ایک طاقت ہے۔

(‘İlm eyk ṭāḳat hē)

(U) İlim güçtür.

(T) İlim sahibini aziz eyler.

نیم حکیم خطرہ جان، نیم ملا خطرہ ایمان۔

(Nīm ḥakīm ḫaṭrah cān, nīm mullā ḫaṭrah īmān)

Yarım hekim candan, yarım hoca imandan eder.

پتھر اپنی جگے پر ہی بھاری ہوتا ہے۔

(Patthar apnī cagē par hī bhārī hōtā hē)

(U-T) Taş yerinde ağırdır.

(T) Taş düştüğü yerde ağırdır.

پہلے بات کو تولو، پھر منہ سے بولو۔

(Pehle bāt kō tō lō, phir munh sē bō lō)

(U) Önce sözü tart, sonra söyle.

(T) Düşünmeden söyleme.

Önce düşün, sonra öyle.

عمل کے بغیر علم، بے پھل درخت کی مانند ہے۔

(‘Amal kē baġēr ‘ilm, bē phal daraḫt kī mānand hē)

Amelsiz alim, yemişsiz ağaç gibidir.

نہ جاننا عیب نہیں، نہ پوچھنا عیب ہے۔

(Nah cānnā ‘ayb nahīñ, nah pūçhnā ‘ayb hē)

Bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp.

ناچ نہ جانے، انگن ٹیڑھا۔

(Nāç nah cānē, angin ṭēṛhā)

(U) Oynamayı bilmeyene yer dar

(T) Oynamasını bilmeyen kız; “yerim dar” demiş, yerini genişletmişler; “gerim dar” demiş.

Geline “oyna” demişler, “yerim dar” demiş.

پڑھے نہ لکھے نام محمد فاضل۔

(Paṛhē nah likhē nām Muḥammed Fāżıl)

(U) Okuması yazması yok adı Muhammed Fazıl.

(T) Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.

6- Tutumluluk, çalışkanlık, tembellik

جتنی چادر دیکھے اتنے پیر پساریے۔

(Citnī̃ çāder dēkhiē, itnē pēr pasāriē)

(U) Örtü ne kadarsa ayağını o kadar uzat.

(T) Ayağını yorganına göre uzat.

حرکت میں برکت ہے۔

(Ḥarkat mēiñ barkat hē)

(U) Harekette bereket vardır.

(T) Hareket berettir.

قطرہ قطرہ دریا بن جاتا ہے۔

بوند بوند (کر کے) تالاب بھرتا ہے۔

پھول پھول کر کے چنگیر بھرتی ہے۔

پھوئی پھوئی تالاب بھر جاتا ہے۔

تھوڑا تھوڑا ہی کر کے بہت ہو جاتا ہے۔

(Ḳaṭrah ḳaṭrah deryā ban cātā hē)

(Būnd būnd (kar kē) tālāb bhartā hē)

(Phūl phūl kar kē çangēr bhartī̃ hē)

(Phūī̃ phūī̃ tālāb bhar cātā hē)

(Thōṛā thōṛā hī̃ kar kē bahot hō cātā hē)

Damlaya damlaya göl olur.

پیٹ بھر اؤر پیٹھ لاد۔

(Pēṭ bhar aōr pēṭh lād)

Karnı tok, sırtı pek.

کھوٹا پیسہ بھی برے وٴقت میں کام آتا ہے۔

(Khōṭā peysah bhī̃ burē vaḳt mēiñ kām ātā hē)

(U) Değersiz gördüğün para da kötü günde işe yarar.

(T) Sakla samanı gelir zamanı.

کاسب خدا کا دوٴست ہے۔

(Kāsib ḫudā kā dost hē)

(U) Kazanan (Çalışan) Allah'ın dostudur.

(T) Çalışanı Allah sever.

Çok çalışan çarık yırtar, iş odur Hakk'a vara.

آمدنی سے کبھی خرچ زیادہ نہ کروٴ۔

(Āmdanī̃ sē kabhī̃ ḫarç ziyādah nah karō)

(U) Gelirinden fazla harcama yapma.

(T) Ayağını yorganına göre uzat.

کرتے کی سب بدیا ہے۔

(Kurtē kī̃ sab biddiyā hē)

(U) Gömleğin tümü hünerdir.

(T) Çalışmakla her iş tamam olur.

7-İyi davranışlar ve huylar (sevgi, hoşgörü, cesaret, sabır, doğruluk, dürüstlük)

دل کو دل سے راہ ہوتی ہے۔

(Dil kō dil sē rāh hōtī hē)

(U) Gönülden gönüle yol vardır.

(T) Kalp kalbe karşıdır.

آدمی اپنے چہرہ مہرہ سے پہچانا جاتا ہے۔

(Ādmī apnē çehrah mehrah sē pehçānā cātā hē)

(U) Kişi yüzünden anlaşılır(tanınır).

(T)Yüz kalbin aynasıdır.

دیانت داری سب سے اچھی حکمت عملی ہے۔

(Diyānat dārī sab sē aççhī ḥikmat ‘amalī hē)

Dürüstlük en büyük erdemdir.

نیکی کر دریا میں ڈال۔

(Nīkī kar daryā mēiñ ḍāl)

İyilik yap denize at.

صبر کا پھل میٹھا ہوتا ہے۔

(Sabr kā phal mīṭha hōtā hē)

Sabrın meyvesi tatlı olur.

آئی ہے جان کے ساتھ جائے گی جنازے کے ساتھ۔

(Āī hē cān kē sāth, cāē gī canāzē kē sāth)

Can çıkmayınca huy çıkmaz.

اخلاص سے اخلاص پیدا ہوتا ہے۔

(İḫlāṣ sē iḫlāṣ pēdā hōtā hē)

(U) İyilikten iyilik doğar.

(T) İyilik eden, kemlik bulmaz.

İyilik eyle, iyilik bul.

بھلا کر بھلا ہو، سودا کر نفع ہو۔

(Bhalā kar bhalā hō, sōdā kar naf‘a hō)

(U) İyilik et, iyilik olsun, iyilik et kazanç olsun.

(T) İyilik iyilik getirir, kötülük neye yarar.

سچے لوگ قسمیں نہیں کھاتے۔

(Saççē lōg ḳasemiyñ nahīñ khātē)

(U) Dürüst insanlar yemin etmezler.

(T) Doğru söz yemin istemez.

جمال بے کمال مثال، گل بے خوشبو ہے۔

(Camāl bē kamāl, miṯāl gul bē ḫōşbū hē)

(U) Cemal kemalsiz, kokusuz gül misali.

(T) Cemal gösterir kemali.

جو دل میں وُہی زبان پر، منہ پر۔

(Cō dil mēiñ vohī zubān par, munh par)

(U) Gönüldeki ağızdadır, dildedir.

(T) İnsan sevdiği şeyi çok söyler.

چکنے منہ کو سب چومتے ہیں۔

(Çiknē munh kō sab çūmtē hēiñ)

(U) Güzel yüzü herkes öper.

(T) Güzeli herkes sever.

سچی بات جو کہے، بہت کے دل سے اتراوے۔

(Sāççī bāt cō kehē, bahot kē dil sē utrāvē)

(U) Doğru söylenen söz çoğunlukla yürekten gelir.

(T) Gönülden kopan ihsanın hayırlısıdır.

سانچ کو آنچ نہیں۔

سانچ کو کیا آنچ۔

(Sānç kō ānç nahīñ)

(Sānç kō kiyā ānch)

(U) Doğruya korku yok.

Doğruya ne korkusu.

(T) Doğru, Mevlasından başka kimseden korkmaz.

سخی کا خزانہ کبھی خالی نہیں ہوتا۔

(Saẖī kā ẖizānah kabhī ẖālī nahīñ hōtā)

(U) Cömerdin hazinesi asla boşalmaz.

(T) Cömerdin bir akçesi, cimrinin hazinesinden bereketlidir.

سر جائے، بات میں فرق نہ آئے۔

(Sar cāē, bāt mēiñ farḳ nah āē)

(U) Başı gitse, sözünü değiştirmez.

(T) Başını kestirir, sözünden dönmez.

Başını kessen inadından dönmez.

سنتھوک کڑوا پر پھل میٹھا ہے۔

صبر کی داد خدا دے گا۔

صبر کی داد خدا کے ہاتھ میں ہے۔

(Santhōk kaṛvā par phal mīṭhā hē)

(Ṣabr kī dād ẖudā dē gā)

(Ṣabr kī dād ẖudā kē hāth meīñ hē)

(U) Sabır acı ise de meyvesi tatlıdır.

Sabrın mükafatını Allah verir.

Sabrın mükafatı Allah tarafındadır.

(T) Sabır acıdır meyvesi tatlıdır.

Sabrın sonu selamettir.

Sabırlı kulu Allah sever.

کام اپنا ہی کام ہے۔

(Kām apnā hī kām hē)

Kendi işini kendi görür.

قناعت بڑی دولت ہے۔

(Ḳanā‘at baṛī dōlat hē)

(U) Kanaat büyük zenginliktir.

(T) Kanaat tükenmez hazinedir.

کاٹو تو بدن میں خون، لہو نہیں تھا۔

(Kāṭō tō badan mēiñ ẖūn, lehō nahīñ thā)

(U) Kessen bedeninden kan akmazdı.

(T) Öldürseler kanı akmaz.

آپ کاج مہا کج۔

(Āp kāc mahā kāc)

(U) Kişi kendi işini daha iyi yapar.

(T) Kendi işini kendi gören kazanır.

مجنوں کو لیلی کا کتا بھی پیارا۔

(Mecnūñ kō Leylī kā kuttā bhī piyārā)

(U) Mecnun'a Leyla'nın köpeği bile sevimli gelir.

(T) Gönül kimi severse güzel odur.

جو کوئی سچ کہتا ہے نو گاؤں سے نکالا جاتا ہے۔

(Cō kōī saç kehtā hē nō gāōñ sē nikālā cātā hē)

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

آپ اچھے تو جہاں اچھا۔

آپ بھلے تو جگ بھلا۔

بھلائی کر بھلا ہو گا۔

(Āp aççhē tō cahāñ aççhā)

(Āp bhalē tō cag bhalā)

(Bhalāī kar bhalā hō gā)

(U) Sen iyiysen her yer iyi.

İyilik et, iyi olacak.

(T) İyilik et, iyilik bul.

اپنا کام دوسرے پر مت ڈالو۔

(Apnā kām dūsrē par mat ḍālō)

(U) Kendi işini başkasının üstüne yıkma.

(T) Kendi işini kendi gören kazanır.

اوروں کے ساتھ ایسا برتاؤ کرو جیسا تم ان سے چاہتے ہو۔

(Aōrōn̄ kē sath ēsā bartāō karō cēsā tum un sē çāhtē hō)

(U) Başkalarının sana nasıl davranmasını istiyorsan, sen de onlara öyle davran.

(T) İyilik eden iyilik bulur.

İyilik eden kemlik bulmaz.

İyilik et komşuna, iyilik gelsin başına.

بالکل نہ ہونے سے تھوڑا بھلا۔

(Bīlkul nah hōnē sē thōṛā bhalā)

(U) Hiç olmamasındansa az olsun.

(T) Az olsun öz olsun.

Az olsun öz olsun, çok olup yavuz olacağına.

8- Kötü davranışlar ve huylar (kıskançlık, öfke, kibir, merak)

جھوٹ کے پاؤں نہیں ہوتے۔

(Chūt kē pāōn̄ nahīn̄ hōtē)

(U)Yalanın ayakları olmaz.

(T)Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

ہمت کے بغیر کچھ نہیں بنتا۔

(Himmat kē baġēr kuçh nahī̃n bantā)

(U) Cesaretsiz hiçbir şey yapılmaz.

(T) Korkak bezirgan ne kâr eder, ne ziyan.

اؤروں کو نصیحت خود میاں فضیحت ۔

(Aōrōn̄ kō naṣīḥat, ḫūd miyān̄ faẕīhat)

(U) Başkalarına nasihat, kendisine fazihat*.

(T) Ele verir talkını, kendi yutar salkımı.

Ele verir öğüdü, kırar söğüdü.

کوا چلا ہنس کی چال، اپنی چال بھی بھول گیا۔

(Kavvā çalā hans kī çāl, apnī çāl bhī bhūl geyā)

(U) Karga kaz gibi yürürken, yürüyüşünü unuttu.

(T) Karga kekliği taklit ederken, yürüyüşünü şaşırmış.

ایک مچھلی تمام تالاب کو گندہ کرتی ہے۔

(Eyk maçhlī tamām tālāb kō gandah kartī hē)

(U) Bir balık tüm gölü kirletir.

(T) Bir kötünün yedi mahalleye zararı dokunur.

Bir uyuz keçi bir sürüyü pisletir.

اؤنٹ چڑھے کو کتا کاٹے۔

(Ūnṭ çaṛhē kō kuttā kāṭē)

(U) Deve yük çeker, köpek ısırır.

(T) Deve yük çeker, köpek solur.

---

* Fazihat: Rezalet

خالی باتوں سے کام نہیں چلتا۔

(H̱ālī bātõ̃ sē kām nahī̃ çaltā)

(U) Boş laflarla iş yürümez.

(T) Lafla peynir gemisi yürümez.

باتوں سے پیٹ نہیں بھرتا۔

(Bātõ̃ sē pēṭ nahī̃ barhtā)

Lafla karın doymaz.

تیز سرکہ برتن کے مضر ہے۔

(Tīz sirkah bartın kē mużır hē)

Keskin sirke küpüne zarar.

جیسے آئے ویسے جائے۔

(Cēsē āē vēsē cāē)

(U) Nasıl gelirse öyle gider.

(T) Haydan gelen huya gider.

خالی خولی / چکنی چپڑی باتوں سے پیٹ نہیں بھرتا۔

(H̱ālī ẖūlī / çiknī çupṛī bātõ̃ sē pēṭ nahī̃ bhartā)

(U) Boş sözlerle karın doymaz.

(T) Boşboğaz lakırdısı karın doyurmaz.

چیونٹی کو جو موت آتی ہوتی ہے، پر نکلتے ہیں۔

چیونٹی کے پر نکلے اؤر موت آئی۔

چیونٹی کے پر لگے، اب خیر نہیں۔

(Çiyonṭī kō cō mōt ānī hōtī hē par nikaltē hēiñ)

(Çiyonṭī kē par niklē aōr mōt āī)

(Çiyonṭī kē par lagē, ab ẖayr nahīñ)

(U) Karınca ölmek üzereyken kanatları çıkar.

Karıncanın kanatları çıktı ve öldü.

Karınca kanatlandı gayrı hayır yok.

(T) Karıncanın kanatlanması zevaline işarettir.

Karınca zevali gelince kanatlanır.

شیخی کا منہ کالا۔

(Şēẖī kā munh kālā)

(U) Övünenin yüzü karadır.

(T) Övüngen adam en sonra önüne bakar.

غیر کے لیے کنواں کھودے، سو آپ ہی ڈوبے گا۔

(Ġayr kē liē kunvāñ khōdē, sō āp hī ḍūbē gā)

(U) Başkası için kuyu kazarsan, sonunda kendin düşersin.

(T) Kişi kazdığı kuyuya kendi düşer.

کانٹے ہوئے ببول، کریل کے تو آم کہاں سے ہوں!

(Kāṇṭē hōē babūl, karīl kē tō ām kahāñ sē hūñ)

(U) Akasya ekersen mangoyu* nereden bulacaksın!

(T) Ne ekersen onu biçersin.

آم بوؤ آم کھاؤ۔

(Ām būō ām khāō)

(U) Mango ekersen mango yersin.

(T) Ne ekersen, onu biçersin.

کانڑی اپنا ٹینٹ نہ نہارے، آؤروں کی پھلی نہارے۔

کانی اپنا ٹینٹ نہ دیکھے، دیکھے اؤر کی پھلی۔

(Kānṛī apnā ṭēnṭ nah nahārē, āōrōn̄ kī phullī nahārē)

(Kānī apnā ṭēnṭ nah dēkhē, dēkhē aōr kī pullī)

(U) Kendi gözündeki çapağı görmez, başkasının gözündeki çapağı görür.

(T) Kendi gözündeki merteği görmez de elin gözündeki çöpü görür.

Kardeş gözündeki çöpü göreceğine, kendi gözündeki merteğe bak.

کتے کا کتا بیری۔

(Kuttē kā kuttā bērī)

(U) İt ite düşman.

(T) İt iti bulur.

İt itle dalaşır.

پلاؤ لفظوں سے نہیں پکایا جا سکتا۔

(Pulāō lafẓōn̄ sē nahīn̄ pakāyā cā saktā)

(U) Lafla pilav pişirilemez.

(T) Lakırdı ile pilav pişmez.

---

* Mango Hindistan'da yetişen tropik meyve türü

انگور کھا انگور کے باغ کا حال مت پوچھ۔

(Angūr khā angūr kē bāġ kā hāl mat pūçh)

Üzümünü ye, bağını sorma.

اس کان سنی اس کان اڑا دی۔

(Us kān sunī us kān uṛā dī)

(U) Bir kulağından girdi, bir kulağından çıktı.

(T) Bir kulağından girer, bir kulağından çıkar.

ایک جھوٹ کے لیے دس جھوٹی باتیں بنانی پڑتی ہیں۔

(Eyk chūṭ kē liē das chūṭī bātīn̐ banānī paṛtī hēin̐)

(U) Bir yalan için on yalan söylemek gerekir.

(T) Yalancının yalanı tükenmez.

آم کھانے سے مطلب یا پیڑ گننے سے کام۔

(Ām khānē sē maṭlab yā pēṛ ginnē sē kām)

(U) Amaç mangoyu yemek mi, ağacını saymak mı?.

(T) Meyvesini ye de ağacını sorma.

Üzümünü ye bağını sorma

بڑا لقمہ کھا مگر بڑا بول مت بول۔

(Baṛā loḳmah khā meger baṛā bōl mat bōl)

(U) Büyük lokma ye fakat büyük söyleme.

(T) Büyük lokma ye, büyük söz söyleme.

آپ کی دال یہاں نہ گلے گئی۔

(Āp kī dāl yahāñ nah galē gī)

(U) Senin mercimeğin (nohutun) burada pişmez.

(T) Senin borun burada ötmez.

آتما میں پڑے تو پرماتما کی سوجھے۔

(Ātmā meīñ paṛē tō par mātmā kī sōchē)

(U) Midesine düştüğünde Tanrısını andı.

(T) Karnı doyunca Allah'ı anar.

جو گرجتے ہیں سو برستے نہیں۔

(Cō garactē heīñ sō barastē nahīñ)

Havlayan köpek ısırmaz.

9- Sıkıntı, zor durumlar, pişmanlık, çaresizlik, beddua

اب پچھتائے کیا ہوت جب چڑیاں چگ گئیں کھیت۔

(Ab paçhtāē kiyā hūt ceb çıryāñ çug gaīñ khēt)

(U) Kuşlar tarlayı istila ettikten sonra pişmanlık neye yarar.

(T) Son pişmanlık fayda vermez.

ڈوبتے کو تنکے کا سہارا۔

(Dūbtē kō tinkē kā sahārā)

(U) Boğulan samana tutunur.

(T) Denize düşen yılana sarılır.

سار کو سار کاٹتی ہے۔

(Sār kō sār kāṭtī hē)

(U) Baş başı keser.

(T) Baş başa bağlı olur, baş da şeriata.

لوہے کو لوہا کاٹتا ہے۔

آئینے میں منہ تو دیکھو۔

(Lōhē kō lōhā kāṭtā hē)

(Āīnē meīñ munh tō dēkhō)

(U) Demir demiri keser.

Aynadaki yüze bak.

(U-T) Dinsizin hakkından imansız gelir.

(T) Çivi çiviyi söker.

آسمان سے گرا، کھجور میں اٹکا۔

(Āsmān sē girā khucūr meīñ aṭkā)

(U) Gökten düştü, hurmada takıldı.

(T) Denizden geçip de çayda boğuldu.

بری خبر جلدی پھیل چلتا۔

(Burī ẖabar celdī phēl çaltā)

(U) Kötü haber tez yayılır.

(T) Kara haber tez duyulur.

دؤر کے ڈھول سہانے / سہاؤنے۔

(Dūr kē ḍhōl sahānē / sahāvanē)

Davulun sesi uzaktan hoş gelir.

کتے کی موت آتی ہے تو مسجد کی طرف بھاگتا ہے۔

کتے کو موت آئے تو مسجد میں موت جائے۔

(Kuttē kī mōt ātī hē tō mescid kī ṭaraf bhāgtā hē)

(Kuttē kō mōt āē tō mascid meīñ mōt cāē)

(U) Eceli gelen köpek, camiye kaçar.

(U-T) Eceli gelen köpek, cami avlusuna siğer.

(T) Eceli gelen köpek, cami duvarına siğer.

آگ نہ ہوگی تو دھواں کہاں سے ہو گا!

(Āg nah hō gī̃ tō dhūāñ kahāñ sē hō gā)

(U) Ateş olmadan duman nereden olacak!

(T) Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

اپنی کرنی، اپنی بھرنی۔

(Apnī̃ karnī̃, apnī̃ bharnī̃)

Kendi etti, kendi buldu.

تنور سے بچنے کے لیے بھاڑ میں گرے۔

(Tenūr sē baçnē kē liē bhāṛ meī̃n girē)

(U) Ateşten kaçarken fırına düştü.

(T) Yağmurdan kaçarken doluya tutuldu.

بارش سے بھاگا مگر اؤلوں کا شکار ہوگیا۔

(Bāriş sē bhāgā meger aōlōñ kā şikār hō geā)

(U-T) Yağmurdan kaçarken doluya tutuldu.

چپ آدمی اؤر بندھے پانی سے ڈرنا چاہیئے۔

(Çup ādmī̃ āōr bandhē pānī̃ sē ḍernā çāhī̃ē)

(U) Sessiz insandan ve durgun sudan korkmak gerekir.

(T) Adamın yere bakanından, suyun sessiz akanından kork.
İnsanın söylemesinden, suyun şarlamasından korkulur.

حکیم اؤروں کی دؤا کرے، اپنی نہ کرے۔

(Ḥekīm aōrōñ kī devā karē, apnī nah karē)

(U) Doktor başkalarına çare olur, kendine olmaz.

(T) Terzi kendi söküğünü dikemez.

حکیم کے پاس مت جا، تجربہ کار کے پاس جا۔

(Ḥakīm kē pās mat cā, tacrubah kār kē pās cā)

(U) Hekimin yanına gitme, çekenin yanına git.

(T) Hekimden sorma çekenden sor.

خدا کسی کو کسی کا محتاج نہ کرے۔

(Ḫudā kisī kō kisī kā muḥtāc nah karē)

(U) Allah kimseyi kimseye muhtaç etmesin.

(T) Allah namerde muhtaç etmesin.

ضرؤرت سب کچھ کرا لیتی ہے۔

(Żarūrat sab kuçh karā lētī hē)

Zaruret insana her şeyi yaptırır.

ضرؤرت میں سب رؤا ہے۔

(Żarūrat meīñ sab revā hē)

(U) Zarurette her şey revadır.

(T) Zarurette teyemmüm mubahtır.

عاشق اندھا ہوتا ہے۔

(‘Āşıḳ andhā hōtā hē)

(U) Aşık kördür.

(T) Aşık olan kördür.

عید کے پیچھے چاند مبارک۔

(‘Īd kē pīçhē çānd mubārak)

(U-T) Bayramdan sonra mübarek olsun.

آگ کھائے منہ جلے ادھار کھائے پیٹ۔

(Āg khāē muhn calē udhār khāē pēṭ)

(U) Ateş yersen ağzı, borç yersen karnı yakarsın.

(T) Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek.

Borçlu ölmez, benzi sararır.

کتے بھونکتے ہیں، قافلہ چلتا ہے۔

کتے بھونکتے، قافلے سدھارے۔

(Kuttē bhōnktē, hēiñ ḳāfilah çaltā hē)

(Kuttē bhōnktē hēiñ, ḳāfilē sudhārē)

İt ürür, kervan yürür.

آگ کو آگ مارتی ہے۔

(Āg kō āg mārtī hē)

(U) Ateşi ateş yok eder.

(U-T) Dinsizin hakkından imansız gelir.

(T) Çivi çiviyi söker.

مصیبت کبھی اکیلی نہیں آتی۔

(Muṣībat kabhī akēlī nahīñ ātī)

(U) Sıkıntı asla tek başına gelmez.

(T) Dertle gelen dağla gelir.

اؤروں کی مصیبت کو کوئی کیا جانے۔

(Aōrõ̃ kī muṣībat kō kōī kiyā cānē)

(U) Başkalarının sıkıntısını bir başkası nereden bilsin.

(T) Kimse kimsenin halini bilmez.

کچھوے کا کاٹا کٹھوتی سے بھی ڈرتا ہے۔

(Kaçhvē kā kāṭā kaṭhōtī sē bhī ḍartā hē)

(U) Kaplumbağa oyulmuş kütükten bile korkar.

(T) Korku mezar taşlarını insan yapar.

10- Tabiat olayları

Farklı iklim kuşağında olmaları sebebiyle değişik hava özelliklerine* sahip iki milletin, tabiat olayları hakkında ortak atasözü ile karşılaşılmamıştır. Ulusların kendilerine ait olan deyişleri aynı başlık altında verilecektir.

آندھی آئے بیٹھ جائے مینہ آئے بھاگ جائے۔

(Āndhī āē bēṭh cāē mīnhah āē bhāg cāē)

Fırtına gelince otur, yağmur gelince kaç.

* Hint yarımadasında sıcaklık, düzensiz yağışlar, alize rüzgarları ve bölgeye özgü olan musonlar etkilidir. Yazlar yağışlı, kışlar kurak geçer. Ovalar yıl boyu kuraktır. Musonlar etkili yağışlar getirir. Zaman zaman ters esen rüzgarlar fırtına çıkmasına sebep olabilir.

آندھی آئے یا مینہہ بڑھیا پینٹھ (بازار) سے نہ رہے۔

(Āndhī āē yā mīnhah buṛhyā pīnṭh (bāzār) sē nah rahē)

Fırtına ya da yağmur geldiğinde yaşlı çarşıda durmaz.

آندھی حضرت بی بی کے دامن میں بدھی۔

Āndhī ḥażrat bībī kē dāmen mēiñ bidhī)

Fırtına hazretleri hanımın eteğine yapıştı*.

اؤلے ٹلے برساتوں جئے۔

(Avlē ṭalē barsātōñ caē)

Dolu geçmiş, yağmur doğmuş

-Yağmurluca yazın olsun, dumanlıca kışın olsun.

- Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.

- Korkma martın kışından, kork aprilin beşinden.

- Kışın ocak başı, yazın dağlar başı.

11- Yardımlaşma ve maddiyat

ایک اکیلا دؤگیارہ۔

اتفاق میں برکت ہے۔

(Eyk akēlā dō geyārah)

(İttifāḳ mēiñ barkat hē)

(U) Birlikte bereket vardır.

(T) Birlikten kuvvet doğar.

تالی ایک ہاتھ سے نہیں بجتی۔

تالی ایک ہاتھ سے نہیں بجتی، تالی دؤنوں ہاتھوں سے بجتی ہے۔

* Fırtına geldiğinde cahil kadınlar bu sözü söyleyerek fırtınayı kaçıracaklarına inanırlar.

(Tālī eyk hāth sē nahī̃n bactī)

(Tālī eyk hāth sē nahī̃n bactī, tālī dōnōn̄ hāthōn̄ sē bactī hē)

(U) Bir el alkış tutmaz.

(T) Bir elin sesi çıkmaz.

(U) Bir el alkış tutmaz, iki el alkış tutar.

(T) Bir elin nesi var, iki elin sesi var.

جماعت سے کرامت ہے۔

(Cemā‘at sē kerāmet hē)

Birlikten kuvvet doğar.

رؤپیے کو رؤپیہ کھینچتا ہے۔

(Rūpē kō rūpah khēnçhtā hē)

Para parayı çeker.

رؤپے کو رؤپیہ کماتا ہے۔

(Rūpē kō rūpah kamātā hē)

(U) Para parayı kazandırır (getirir).

(T) Para parayı çeker.

پوچھتے پوچھتے دلی پہنچ جاتے ہیں۔

(Pūçhtē pūçhtē Dillī pohonç cātē hēin̄)

(U) Sora sora Dehli’ye varılır.

(T) Sora sora Bağdat / Kabe bulunur.

جب تک بچہ روتا نہیں ماں دوُدھ نہیں دیتی۔

بن روئے ماں بچے کو دوٗدھ نہیں دیتی۔

(Cab tak baççah rōtā nahī̃ mā̃ dūdh nahī̃ dētī)

(Bin rōē mā̃ baççē kō dūdh nahī̃ dētī)

(U) Ağlamayan çocuğa annesi süt vermez.

(T) Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

آج ہمارے لئے کل تمہارے لئے

(Āc hamārē liē kal tumhārē liē)

(U) Bugün bize, yarın size.

(T) Bugün bana ise yarın sana.

رؤپیہ پیسہ تو ہاتھ کا میل ہے۔

(Rūpah pēsah tō hāth kā mēl hē)

Para elin kiridir.

ادھار دیجیئے دشمن کیجیئے۔

(Udhār dīcīē duşman kīciē)

(U) Borç ver düşman edin.

(T) Ver elindekini ellere, sonra vur başını yerlere.

Verip de pişman olmaktan, vermeyip de pişman olmak yeğdir.

دام کرائے کام۔

(Dām karāē kām)

(U) Para her işi yaptırır.

(T) Para her kapıyı açar.

Paranın gördüğü işi kimse göremez.

ادھار محبت کی قینچی ہے۔

(Udhār muḥabbat kī ḳīnçī hē)

(U) Borç arkadaşlığı keser.

(T) Para isteme benden, buz gibi soğurum senden

اکیلی لکڑی کہاں تک جلے۔

اکیلی تو لکڑی بھی نہیں جلتی۔

(Akēlī lakṛī kahāñ tak calē)

(Akēlī tō lakṛī bhī nahīñ caltī)

(U) Tek odun nereye kadar yansın.

Tek başına odun da yanmaz.

(T) Tek kanatla kuş uçmaz.

Tek kürekle mehtaba çıkılmaz.

Tek elde ses çıkmaz.

جتنی دؤلت اتنی مصیبت۔

(Citnī dōlat itnī muṣībat)

(U) Zenginlik başa bela.

(T) Paran mı var, derdin var.

12- Dilin önemi

آدمی اپنی صحبت سے پہچانا جاتا ہے۔

(Ādmī apnī ṣoḥbat sē pehçānā cātā hē)

(U) Kişi sohbetinden bilinir.

(T) İnsanın değeri sözünden belli olur.

بات منہ سے نکلی پرائی ہوئی۔

بات کہی اؤر پرائی ہوئی۔

(Bāt munh sē niklī purāī hōī)

(Bāt keḫī aōr purāī hōī)

(U) Söz ağızdan çıktı, tamamlandı.

(T) Laf ağızdan çıkınca, dillere destan olur.

دیوار / بھیت کے بھی کان ہوتے ہیں۔

(Dīvār / bhīt kē bhī kān hōtē hēiñ)

(U) Duvarın da kulakları vardır.

(T) Yerin kulağı vardır.

تلوار کا زخم بھر جاتا، بات کا نہیں بھرتا۔

تلوار کا گھاؤ بھر جاتا ہے، زبان کا نہیں بھرتا۔

(Talvār kā zaẖam bhar cātā, bāt kā nahīñ bhartā)

(Talvār kā ghāō bhar cātā hē, zubān kā nahīñ bhartā)

(U) Kılıç yarası geçer, dil yarası geçmez.

(T) Kılıç yarası sağalır, dil yarası sağalmaz.

جو بات دل سے نکلتی ہے وہ دل میں گھر کرتی ہے۔

(Cō bāt dil sē nikaltī hē vō dil mēiñ ghar kartī hē)

(U) Yürekten edilen söz, kalbe oturur (unutulmaz).

(T) Dil yarası unulmaz.

زبان ہاتھ چڑھا دے، زبان ہی سر کٹوا دے۔

(Zubān hāth çaṛhā dē, zubān hī ser kaṭvā dē)

(U) Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir.

سب بات کھوٹی پہلے دال روٹی۔

سب ہی بات کھوٹی سری دال روٹی۔

(Sab bāt khōṭī pehlē dāl rōṭī)

(Sab hī bāt khōṭī serī dāl rōṭī)

Önce yiyelim, sonra diyelim.

Sözünü pişirmeden söyleme.

Sözünü bil pişir, ağzını der devşir.

پہلے کھانا، پھر بتانا۔

(Pehlē khānā, phir batānā)

Önce yemeli, sonra demeli

Sözünü bil, pişir.

سچی بات کڑوی لگتی ہے۔

(Saççī bāt kaṛvī lagtī hē)

(U) Doğru söz acı gelir.

(T) Doğru söz acıdır.

کمان سے نکلا تیر اور منہ سے نکلا بول واپس نہیں آتا۔

(Kamān sē niklā tīr aōr munh sē niklā bōl vāpes nahīñ ātā)

Atılan ok ve söylenen söz geri dönmez.

ہزار دفعہ سن اور ایک بار بول۔

(Hazār daf‘a sun aōr eyk bār bōl)

Bin işit, bir söyle.

جو اپنی زبان میں محتاط ہے اس کا سر بھی محفوظ ہے۔

(Cō apnī zubān mēiñ moḥtāṭ hē us kā ser bhī maḫfūẓ hē)

Dilini tutan başını kurtarır.

پہلے لو، پہلے کاٹ۔

(Pehlē lō, pehlē kāṭ)

(U) Önce ölç, sonra biç.

(T) Lafını bil de söyle.

13- Zaman fırsat

آج کا کام کل پر مت چھوڑو۔

(Āc kā kām kal par mat çhōṛō)

Bugünün işini yarına bırakma.

گیا وقت پھر ہاتھ میں آتا نہیں ۔

سدا عیش دوراں دکھاتا نہیں ۔

(Geyā vaḳt phir hāth mēiñ ātā nahīñ)

(Sadā ‘īş dōrāñ dikhātā nahīñ)

(U) Giden zaman tekrar ele geçmez.

(T) Geçen ömür geri gelmez.

کام میں تاخیر ہو لیکن دشواری نہ ہو۔

(Kām mēiñ tāḫīr hō lēkin duşvārī nah hō)

(U) İşte gecikme olsun fakat güçlük olmasın.

(T) Geç olsun da güç olmasın.

وقت سب زخموں کا مرہم ۔

(Vaḳt sab zaḫmōñ kā marham)

(U) Zaman her derdin devası.

(T) Zaman en iyi ilaçtır.

موقع ہاتھ سے نہ جانے دؤ۔

(Mōḳ‘a hāth sē nah cānē dō)

(U) Fırsatı elden kaçırma.

(T) Fırsat elde iken kaçırma.

وقت کو ہاتھ سے نہ جانے دؤ۔

(Vaḳt kō hāth sē nah cānē dō)

(U) Zamanı elden kaçırma.

(T) Demir tavında dövülür.

جلدی میں کام خراب ہوتا ہے۔

جلدی کام شیطان کا ہے۔

(Celdī mēiñ kām ḫarāb hōtā hē)

(Celdī kām şeyṭān kā hē)

(U) Aceleyle iş harab olur.

Acele iş şeytanındır.

(T) Acele işe şeytan karışır.

اندھا کیا چاہے دؤ آنکھیں۔

(Andhā kiyā çāhē dō ānkēñ)

(U) Kör ne ister, iki göz.

(T) Kör ne ister iki göz, biri eğri biri düz.

Körün istediği bir göz, Allah vermiş iki göz.

جہاں مرغا نہیں ہوتا، وہاں کیا سویرا نہیں ہوتا۔

جہاں مرغ نہیں بولتا، وہاں صبح نہیں ہوتی۔

(Cahañ murġā nahīñ hōtā, vahāñ kiyā suvērā nahīñ hōtā)

(Cahañ murġ nahīñ bōltā, vahāñ ṣubah nahīñ hōtī

(U) Horoz olmayan yerde aydınlık olmaz.

Horozun ötmediği yerde sabah olmaz.

(T) Horozsuz köyde sabah olmaz.

کبھی کا دن بڑا، کبھی کا رات۔

کبھی کے دن بڑے، کبھی کی راتیں۔

(Kabhī kā din baṛā, kabhī kā rāt)

(Kabhī kē din baṛē, kabhī kī rātīñ)

(U) Bazen gün uzun, bazen gece.

Bazen günler uzun, bazen geceler.

(T) Zaman zamana uymaz.

Dünya bir kararda durmaz.

اپنے اپنے وَقت پر سب چیز اچھی لگتی ہے۔

(Apnē apnē vaḳt par sab çīz aççhī lagtī hē)

(U) Her şey vaktinde güzel.

(T) Her şey vaktinde olur, horoz bile vaktinde öter.

Her şeyin vakti var, horoz bile vakitli öter.

بلی گئی اوَر چوہوں کی بن آئی۔

(Billī gеī aōr çūhōñ kī ban āī)

(U) Kedi gitti ve fareler cirit attı.

(T) Kedi öldü, fareler baş kaldırdı.

کرنا ہے جو آج کر، کل کل مت نا کر۔

(Karnā hē cō āc kar, kal kal mat nā kar)

(U) Yapman gerekeni bugün yap, yarına bırakma.

(T) Bugünü işini yarına bırakma.

14- Kader, yaşam, ölüm

آخر آدمی نے کچا دؤدھ پیا ہے۔

(Āḫir ādmī̃ nē kaççā dūdh piyā hē)

(U) Nihayetinde insan çiğ süt emmişti.

(T) İnsanoğlu çiğ süt emmiş.

İnsanoğluna güvenilmez.

تقدیر کے آگے تدبیر نہیں چلتی۔

(Taḳdīr kē āgē tadbīr nahī̃n çaltī)

(U) Kaderin önüne tedbir geçmez.

(T) Takdir tedbiri bozar.

تقدیر کے لکھے کو کون میٹے!

(Taḳdīr kē likhē kō kōn mēṭē)

(U) Kaderin yazdığını kim silsin

(T) Ne gelirse kula Hak'tan gelir.

جان جائے پر آن نہ جائے۔

(Cān cāē par ān nah cāē)

(U) Can gider, tavır gitmez.

(T) Can çıkar, huy çıkmaz.

جان سب کو پیاری ہے۔

(Cān sab kō piyārī hē)

(U) Can herkese tatlıdır.

(T) Can ciğerden tatlı.

Can pekmezden tatlı.

جس کو خدا بچائے اس پر کبھی نہ آفت آئے۔

(Cis kō ẖudā baçāē us par kabhī nah āfat āē)

(U) Allah'ın koruduğuna, asla tehlike gelmez.

(T) Allah yardım ederse kuluna, her iş girer yoluna.

دنیا دھوکے کی ٹٹی ہے۔

(Dunyā dhōkē kī ṭaṭṭī hē)

(U) Dünya hayal sahnesidir.

(T) Dünya rüya gibidir.

زمین کے نیچے بھی اس قدر ہے، جتنا زمین کے اوپر ہے۔

(Zemīn kē nīçē bhī is ḳadar hē, citnā zemīn kē ūpar hē)

(U) Yerin üstü ne kadarsa, altı da o kadardır.

(T) Yerin üstü de bir, altı da.

زندگی کشمکش کا دوسرا نام ہے۔

(Zindegī keşmekeş kā dūsrā nām hē)

(U) Hayat keşmekeşin diğer adıdır.

(T) Dünya bir kararda durmaz.

Dünyanın iki başı (ucu) bir (araya) gelmez.

سانس کے ساتھ آس ہے۔

(Sāns kē sāth ās hē)

(U) Solukla birlikte ümit vardır.

(T) Çıkmadık canda ümit var.

قسمت کے لکھے کو کوئی نہیں مٹا سکتا۔

(Ḳısmat kē likhē kō kōī nahīñ miṭā saktā)

(U) Kısmette yazılı olanı kimse silemez.

(T) Kısmet ise gelir Hint'ten, Yemen'den; kısmet değilse ne gelir elden. Kısmetimizde varsa kaşığımıza çıkar.

Kısmetin seni arar bulur.

قضا سے کسی کو چارہ نہیں۔

(Ḳażā sē kisī̃ kō çārah nahī̃ñ)

(U) Ölümden kimseye çare olmaz.

(T) Korkunun ecele faydası yoktur.

قضا کوئی روک نہیں سکتا۔

(Ḳażā kōī̃ rūk nahī̃ñ saktā)

(U) Ölümü kimse durduramaz.

(T) Olacakla öleceğe çare yok.

کال سب کو کھائے بیٹھا ہے۔

کال کا مارا سب جگ ہارا۔

(Kāl sab kō khāē bēṭhā hē)

(Kāl kā mārā sab cag hārā)

(U) Ecelden kaçılmaz.

(T) Ecelden kaçılmaz, nerede olsa gelir bulur.

کال کے آگے سب لاچار ہیں۔

کال کے آگے کسی کا بس نہیں چلتی۔

(Kāl kē āgē sab lā çār hēiñ)

(Kāl kē āgē kisī̃ kā bas nahī̃ñ çaltī̃)

(U) Ölüm karşısında herkes çaresizdir.

(T) Ecele çare olmaz.

کال کے ہاتھ کمان بوڑھا بچہ چوڑے نہ جوان ۔

(Kāl kē hāth kamān būṛhā çōṛē nah cavān)

(U) Ecelin elinde yay, ne yaşlı, ne çocuk, ne genç bırakır.

(T) Ölüm bir devedir ki herkesin kapısına çöker.

بالوں کی سیاہی گئی، دل کی چاہ نہ گئی ۔

(Bālõ̃ kī siyāhī geī dil kī çāh nah geī)

(U) Saçlar ağardı, yaşama sevinci bitmedi.

(T) Yaş kocar, gönül kocamaz.

رؤحانی اشیا دائمی اؤر مادی چیزیں عارضی ہیں ۔

(Rūḥānī aṣyā dāimī aōr māddī çīzīñ ‘ārzī hēiñ)

Ruhani şeyler daimi, maddi şeyler ise geçicidir.

اللہ رکھے تو کون چکھے ۔

(Allah rakhē tō kōn çakhē)

Allah’ın undurmadığını* kim ondurur.

Allah’ın undurmadığını kul ondurmaz.

انسان گناہوں کا پتلا ہے ۔

(İnsān gunāhõ̃ kā putlā hē)

(U) İnsan günahların kuklasıdır.

---

* Undurmak; iyi etmek, gönül ferahlığı vermek

(T) İnsan beşer, kuldur şaşar.

آج میری منگنی کل میرا بیاہ، ٹوٹ گئی منگنی رہ گیا بیاہ۔

(Āc mērī̃ mangnī̃ kal mērā biyāh, ṭūṭ geī̃ mangnī̃ rah geā biyāh)

(U) Bugün nişanım, yarın düğünüm, bozuldu nişan, kaldı düğün.

(T) Gelin atta kısmeti yatta.

Gelin ata binmiş, ya nasip, kim bilir kime münasip.

انسان کو فنا سے نجات نہیں۔

(İnsān kō fanā sē nacāt nahī̃n)

(U) İnsana ölümden kurtuluş yok.

(T) Ecele çare olsa, Lokman Hekim bulurdu.

Ecele çare olmaz.

Ecelden kaçılmaz, nerede olsa gelir bulur.

خوف مرگ سے مر جانا بہتر ہے۔

(Ḫūf marg sē mar cānā behter hē)

(U) Ölmek ölüm korkusundan daha iyidir.

(T) Korkulu rüya görmektense, uyanık kalmak yeğdir.

آج مرے، کل دوسرا دن۔

(Āc marē, kal dūsrā din)

(U) Bugün öldü, yarın ikinci gün.

(T) Dünya fanidir.

15- Tecrübe, ders, etki

جیسا کیا، ویسا پایا۔

جیسا کرو گے، ویسا بھرو گے۔

(Cēsā kiyā, vēsā pāyā)

(Cēsā karō gē, vēsā bharō gē)

(U) Ne ettin, ne buldun.

Ne edeceksen onu bulacaksın.

(T) Ne ekersen onu biçersin.

Kişi ettiğini bulur, kimi tez, kimi geç.

دوٗدھ کا جلا چھاچھ پھونک پھونک کر پیتا ہے۔

(Dūdh kā calā çhāçh phūnk phūnk kar pītā hē)

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer.

ایک نظیر ایک سو نصیحت۔

(Eyk naẓīr eyk sō naṣīḥat)

(U) Bir misal, yüz nasihat.

(T) Bin nasihatten bir musibet yeğdir.

کام کو کام سکھاتا ہے۔

کار کو کار سکھاتا ہے۔

(Kām kō kām sikhātā hē)

(Kār kō kār sikhātā hē))

(U) İş işi öğretir.

(T) İş işi açar.

گھوڑا مر جاتا ہے میدان باقی رہتا ہے، بطل مر جاتا ہے مگر اس کی شان باقی رہتی ہے۔

(Ghōṛā mar cātā hē mēdān bāḳī rahtā hē, baṭıl mar cātā hē meger us kī şān bāḳī rahtī hē)

At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.

اندھا لکڑی ایک بار کھوتا ہے۔

(Andhā lakṛī eyk bār khōtā hē)

(U) Kör sopasını bir kez kaybeder.

(T) Kör bile düştüğü çukura bir daha düşmez.

کچھ کھو کے ہی سیکھتے ہیں۔

(Kuçh khō kē hī sīkhtē hēiñ)

(U) İnsan zarar gördükten sonra akıllanır.

(T) İnsan yanılmakla alim olur.

ہیرے کی پرکھ جوہری جانے۔

(Hīrē kī parakh cōherī cānē)

(U) Elmasın değerini mücevherci bilir.

(T) Altının kıymetini sarraf bilir.

16- Kusur, çıkar, menfaat

ضرورت کے وقت گدھے کو باپ بناتے ہیں۔

(Żarūrat kē vaḳt gadhē kō bāp banātē hēiñ)

(U) Gerektiğinde eşeğe baba derler.

(T) Köprüye geçinceye kadar ayıya dayı derler.

Köprüyü geçinceye kadar gavura hacı baba demeli.

اپنے عیب سب لیپتے ہیں۔

(Apne ‘ayb sab lēptē hēiñ)

Kendi hatasını ele yüklemek ister.

بڑی مچھلی چھوٹی مچھلی کو کھاتی ہے۔

(Baṛī maçhlī çhōṭī maçhlī kō khātī hē)

Büyük balık küçük balığı yutar.

پھول کانٹے سے الگ نہیں ہوتا۔

(Phūl kānṭē sē alag nahī̃n hōtā)

(U) Çiçek dikenden ayrı olmaz.

(T) Gül dikensiz olmaz.

Dikensiz gül olmaz.

چور چور کو دوُر سے سلام کرتا ہے۔

(Çōr çōr kō dūr sē selām kartā hē)

(U) Hırsız hırsıza uzaktan selam verir.

(T) Hırsız hırsıza yoldaştır.

چوہا بل میں سمائے نہیں، دم میں باندھے چھاج۔

چوہا بل میں سماتا نہ تھا، کانوں باندھوں چھاج۔

(Çūhā bil mēĩn samāē nahī̃n, dum mēĩn bāndhē çhāc)

(Çūhā bil mēĩn samātā nah thā, kānōn̄ bāndhōn̄ çhāc)

(U) Fare deliğe sığmamış, kuyruğuna / kulaklarına pervane bağlamış.

(T) Fare deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış.

کام چور، نوالے کو حاضر۔

کام کو آں ہاں، کھانے کو ہوں۔

(Kām çōr, nivālē kō ḥāżır)

(Kām kō ān̄ hān̄, khānē kō hūn̄)

(U) İşte yok, yemekte var.

(T) Tarlada izin olsun, yemeğe yüzün olsun.

کان پیارے تو بالیاں، جورؤ پیاری تو سالیاں۔

(Kān piyārē tō bāliyāñ, cōrō piyārī tō sāliyāñ)

(U) Kulak değerli ise küpe de değerlidir; eş değerliyse baldızlar da değerlidir.

(T) Gülü seven dikenine katlanır.

Gülünü seven dikenine katlanır.

مرغ بے ہنگام کا سر قلم ہو جاتا ہے۔

(Murġ bē hengām kā ser ḳalam hō cātā hē)

Vakitsiz öten horozun başını keserler.

اندھوں میں کانا راجا۔

(Andhōñ mēiñ kānā rācā)

(U) Körler içinde, tek gözlü raca.

(T) Körler memleketinde tek gözlüyü padişah yaparlar.

اتنی غلطی تو قاضی کی بیٹی سے بھی ہوتی ہے۔

(İtnī ġalatī tō ḳāżī kī bēṭī sē bhī hōtī hē)

Bu kadar kusur kadı kızında da olur.

آئینے میں منہ تو دیکھو۔

(Āīnē mēiñ munh tō dēkhō)

(U) Aynada yüzüne bak.

(T) Aynaya bak da kendini gör.

لڑائی اؤر محنت میں سب کچھ جائز ہے۔

(Laṛāī aōr muḥabbat mēiñ sab kuçh cā'iz hē)

Aşkta ve savaşta her şey mübah.

اپنی چھاچھ کو کوئی کھٹی نہیں کہتا۔

(Apnī çhāçh kō kōī khaṭṭhī nahīñ kehtā)

(U) Kimse kaymağım ekşi demez.

(T) Kimse ayranım ekşi demez.

جہاں پھول وہاں کانٹا۔

(Cahāñ phūl vahāñ kānṭā)

(U) Nerede çiçek orada diken.

(T) Dikensiz gül olmaz.

کچھ دال میں کالا کالا ہے۔

(Kuçh dāl mēiñ kālā kālā hē)

(U) Mercimeğin içinde taş var.

(T) Pirincin var taşını ayırtla.

گل بے خار اور دوست بے خطا ناممکن ہے۔

(Gul bē ẖār aōr dōst bē ẖaṭā nā mumkun hē)

Gül dikensiz, dost hatasız olmaz.

بھاگتے کے آگے مارتے کے پیچھے۔

(Bhāgtē kē āgē mārtē kē pīçhē)

(U) Kaçanların önünde, öldürenlerin arkasında.

(T) Kaçarken önde, savaşırken geride.

17- Gerçekler aldanmalar

آگ پانی جگہ نہیں رہ سکتے۔

(Āg pānī eyk cagah nahīñ rah saktē)

(U) Ateşle su bir yerde duramaz.

(T) Ateşle barut bir yerde durmaz.

بوٹا برؤا باغ میں اچھا لگتا ہے۔

بوٹا اپنے ہی باغ میں خوب لگتا ہے۔

پھول باغ میں ہی خوب کھلتا ہے۔

(Būṭā birvā bāġ mēiñ açchā lagtā hē)

(Būṭā apnē hī bāġ mēiñ ẖūb lagtā hē)

(Phūl bāġ mēiñ hī ẖūb khiltā hē)

(U) Bitki / çiçek, bahçede güzel yetişir / açar.

(T) Her şey yerinde yakışır.

حلوا کہنے سے پیٹ نہیں بھرتا۔

(Ḥalvā kehnē sē pēṭ nahīñ bhartā)

Helva demekle karın doymaz.

حلوا کہنے سے منہ میٹھا نہیں ہوتا۔

(Ḥalvā kehnē sē munh mīṭhā nahīñ hōtā)

(U) Helva demekle ağız tatlanmaz.

(T) Helva helva demekle ağız şirin olmaz.

Bal demekle ağız tatlanmaz.

کایا مایا کا کیا بھروسا ہے۔

(Kāyā māyā kā kiyā bharōsā hē)

(U) Güzelliğe ve zenginliğe güvenilmez.

(T) Güzel idin hani kaşın karası, zengin idin hani diba* parası.

دؤتلواریں ایک میان میں نہیں رہتیں۔

(Dō talvārīn̄ eyk miyān̄ mēin̄ nahīn̄ rahtīn̄)

İki kılıç bir kına sığmaz.

شہرت عموما بغیر قابلیت کے حاصل ہوتی ہے اؤر بغیر کسی خطا کے ضائع ہو جاتی ہے۔

(Şohrat ‘umūman baġayr ḳābiliyyat kē hāṣıl hōtī hē aōr baġayr kisī ḫaṭā kē zāyi‘hō cātī hē)

(U) Şöhret genellikle kabiliyetsizlikle ortaya çıkar ve kendiliğinden yok olur.

(T) Şöhret afettir.

کاٹے باڑھ نام تلوار کا لڑے فوج نام سردار کا۔

کاٹے تلوار، نام سپاہی کا۔

کام کرے سپاہی، نام ہو سردار کا۔

(Kāṭē bāṛh nām talvār kā laṛē fōc nām sardār kā)

(Kāṭē talvār, nām sipāhī kā)

(Kām karē sipāhī, nām hō sardār kā)

(U) Kılıcın adı kesen, komutanın adı savaşan (ordu) .

Kılıç keser, asker övünür.

İşi yapan asker, övünen serdar.

(T) Kılıç keser, kol övünür.

---

* Diba; İpek kumaş.

کالے آدمی صابن سے گورے نہیں ہوتے۔

(Kālē ādmī ṣābun sē gōrē nahīñ hōtē)

(U) Siyah insanlar sabunla sarışın (batılı) olmazlar.

(T) Zenci insan yıkamakla ağarmaz.

آگ پھوس میں بیر ہے۔

(Āg phūs mēiñ bēr hē)

(U) Ateşle kuru ot arasında düşmanlık var.

(T) Ateşle barut yan yana durmaz.

آگ کہتے منہ نہیں جلتا۔

(Āg kehtē munh nahīñ caltā)

(U) Ateş demekle ağız yanmaz.

(T) Zehrin adını anmakla insan ölmez.

ہر چمکتی شے سونا نہیں ہوتی۔

(Her çamaktī şē sōnā nahīñ hōtī)

(U) Her parıltılı şey altın olmaz.

(T) Her parıldayan şey altın değildir.

جہاں پھول ہوں وُہاں کانٹے بھی ہوتے ہیں۔

(Cahāñ phūl hūñ vahāñ kāṇṭē bhī hōtē hēiñ)

(U) Çiçek olan yerde dikenler de olur.

(T) Gül dikenli ağaçta biter.

غلط حساب کتاب بغداد سے بھی وُاپس آتا ہے۔

(Ġalaṭ ḥisāb kitāb Baġdād sē bhī vāpes ātā hē)

Yanlış hesap Bağdat'tan döner.

پانی بہہ جاتا ہے ریت رہ جاتی ہے۔
(Pānī beh cātā hē rēt rah cātī hē)
Su akar kum kalır.

غیر سے وفا اور زہر سے شفا کی امید نہ رکھ۔
(Ġayr sē vefā aōr zehr sē şifā kī ummīd nah rakh)
Elden vefa zehirden şifa umulmaz.

18- Sorumluluk, ikilem, neden-sonuç

جیسا دیس ویسا بھیس۔
(Cēsā dēs vēsā bhēs)
(U) Ya bu mandayı güt, ya bu diyardan git.
(T) Ya bu deveyi güdersin, ya bu diyardan gidersin.

اپنی پگڑی اپنے ہاتھ۔
(Āpnī pakṛī apnē hāth)
(U) Kendi sarığı kendi elinde.
(T) İnsanın izzeti de elindedir, zilleti de.

تو سوئی تو میں دھاگا۔
(Tō sōī tō maiñ dhāgā)
(U) Sen iğneysen, ben ipliğim.
(T) Sen olmazsan ben de olmam.

تو بھی رانی، میں بھی رانی، کون بھرے پنگھٹ پر پانی۔
(Tō bhī rānī, maiñ bhī rānī, kōn bharē panghaṭ par pānī)

(U) Sen de kraliçe, ben de kraliçe, kim doldursun suyu panghata*.

(T) Sen dede, ben dede, bu adı kim tımar ede.

Sen ağa, ben ağa, bu ineği kim sağa.

تیری کرنی تیرے آگے ، میری کرنی میرے آگے ۔

(Tērī karnī tērē āgē, mērī karnī mērē āgē)

(U) Senin yaptığın senin önünde, benim yaptığım benim önümde.

(T) Seninki sende, benimki bende.

جیسا سوتا، ویسا دھارا۔

جیسا منہ، ویسا تھپڑ۔

جیسا دام، ویسا کام ۔

جیسی نیت ویسی مراد۔

(Cēsā sōtā, vēsā dhārā)

(Cēsā munh, vēsā thappaṛ)

(Cēsā dām, vēsā kām)

(Cēsī niyyat, vēsī murād)

(U) Ne kadar kaynak, o kadar su.

Ne kadar yüz, o kadar tokat.

Ne kadar para, o kadar iş.

Ne kadar niyet, o kadar murad.

(T) Ne dilersen eşine, o gelir başına.

سوا چھیدے ٹاٹ کو تو پہلے آپ چھدائے ۔

(Suvā çhēdē ṭāṭ kō tō pehlē āp çhudāē)

(U) İğneyi ketene geçirmeden önce kendine batır.

(T) İğneyi evvela kendine sok sonra çuvaldızı ele.

* Panghat; Hinduların ibadet için yıkandıkları, Ganj Nehri kenarında basamaklara verilen ad.

طوفان کے بعد سکون۔

(Tūfān kē b‘ad sukūn)

(U) Tufanın arkası dinginlik.

(T) Her bir usrun* bir yüsrü* vardır.

سانپ بھی مرے لاٹھی بھی نہ ٹوٹے۔

(Sānp bhī marē lāṭhī bhī nah ṭūṭē)

(U) Yılan da ölse, değnek de kırılmasa.

(T) Ne şiş yansın, ne kebap.

حفاظت سے باغ غفلت سے داغ۔

(Ḥifāẓat sē bāġ, ġaflet sē dāġ)

Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.

آٹا دال الو بھی ہے۔

(Āṭā dāl ullū bhī hē)

(U) Buğday, nohut, baykuş da var.

(T) İyilikle birlikte kötülük de var.

* Usr; Zorluk
* Yüsr; Kolaylık

SONUÇ

Atasözleri halktan gelmiş, yine halk tarafından benimsenmiş, akıl, tecrübe, yaşanmışlıklar ve manevî duygulardan beslenerek kalıcı hale gelmiş, nesilden nesle geçerek günümüze kadar ulaşmış özlü sözlerdir. Sadece milletlerin kendi içinde değil, uluslar arası platformda da kültürel bir bağ kurmuşlardır. Ufak tefek değişikliklere uğramışlar, ancak bozulmadan dilden dile aktarılabilmişlerdir. Özellikle konuşma dilinde, düşüncelerin örneklenerek anlatımına yardımcı olan bu sözler, çarpıcı ve etkili üsluplarıyla çokça kullanılmaktadırlar. Kısa, keskin ve özlü anlatımları, akıcı ve sanatsal dilleri ile hem akılda kalıcı, hem de aktarımları kolay olmuştur. Aktarım esnasında kaybolan, unutulan ya da yazıya geçmeyenler olmuşsa da, yenileri söylenmiş ve yayılmaya devam etmiştir.

Bu çalışmamızda, atasözlerinin doğmasından, toplumlarca ilk kullanım alanlarına, ilk örneklerden, atasözü kelimesinin tarihî değişimine kadar pek çok konuya değinilmiştir. Geçmişten günümüze aşama aşama edebiyat alanında nerelerde, hangi eserlerde ve kimlerce kullanıldıkları ve dil bakımından meydana gelen değişimler aktarılmıştır. Tarihte meydana gelen toplumsal olaylar ve karşılıklı etkileşimlerin dile etkisi gözlemlenmiştir.

Ağırlıklı olarak Türkçe'den yola çıkılarak, dilimizin deyişleri ile özellikle Urduca'nın ve diğer milletlerin atasözleri karşılaştırılmıştır. Türklerde ilk örneklere mezar taşlarında rastlanmış, 11. ve 12. yy.larda 'Kutadgu Bilig' ve 'Atabetü'l-Hakayık' adlı eserlerde karşımıza çıkmıştır. Sonrasında da Kaşgarlı Mahmut, 'Divanu Lugati't-Türk' adlı ilk Arapça-Türkçe sözlükte atasözlerine yer vermiştir. Oğuzların yaşamlarının aktarıldığı 'Dede Korkut Hikâyeleri'nde de bulunan atasözleri İslamiyet'in kabulü ile daha geniş kitlelere yayılmış, batının İslam dünyasına karşı başlattığı savaş ve akabinde kendi içinde yaşadığı tarihî gelişmeler sonucu etkileşimler devam etmiştir. Bu arada dönemin düşünürleri tarafından söylenen veciz sözler de atasözleri olarak kabul görmüş ulusların

ortak kullanımı zuhur etmiştir. Tanzimat ile birlikte batıya açılan Türkler her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da yenilikler yaşamış, Şinasi'nin ilk sistematik atasözü derlemesi olan 'Durub-ı Emsal-i Osmaniye' adlı eseri bu dönemde kaleme alınmıştır. 20.yy a kadar hikâye, derleme ve adaptasyonlarla atasözleri, kültür elçiliği görevini sürdürmüş ve günümüze kadar aktarıla gelmişlerdir.

Bu evrensel ürünler, tarihten coğrafyaya, edebiyattan kültüre, dinden yaşam tarzına kadar, sahibi olduğu ulus hakkında ipuçları verebilmişlerdir. Kültürel etkileşimler sonucu manâda aynı kalmış fakat biçim değiştirerek, bulunduğu bölgenin özelliklerine bürünmüşlerdir. Ancak özünde her durum ve koşula karşılık vererek, ortak bir gerçeklik ifade etmeleriyle milletlerin müşterek ürünleri haline gelmişlerdir.

Türkçe, deyişler bakımından hem çok eski bir tarihe hem de zengin bir hazineye sahiptir. Türkler, tarihte pek çok milleti, yaptıkları savaşlar, fetihler, sosyal, siyasî ve kültürel hareketlerle etkilemişlerdir. Din, dil, edebiyat gibi birçok alanda izler bırakmışlardır. Bu önemli izlerden biri de Hint Yarımadası'na yapılan seferler sonucu, Türklerin yaşadığı bu topraklarda, Urdu dilinin yeni bir dil olarak doğması, dolayısıyla İslamî Türk kültürü ve medeniyetinin etkisiyle gelişmesi olmuştur. Her alanda görülen bu etkiler ve izler atasözlerinde de karşımıza çıkmıştır.

Urduca ve Türkçede kullanılan atasözlerinin biçim ve anlam bakımından ufak tefek farklılıklar göstermelerine rağmen genelde aynı kavramlar altında toplandığı, çok sayıda benzer örnek teşkil ettiği görülmüştür. Cümle yapılarındaki benzerlikler, genelde kısa, öz ve tek yargıya sahip olmalarıdır. Aktarılan öğütlerdeki aynılık, kullanılan sanatlar ile en fazla geniş zaman ve emir kiplerinin kullanılması dikkat çekicidir. Özellikle sentaktik yapı ve kullanılan konulardaki aynılık ve benzerliklerin diğer dillere kıyasla daha çok karşımıza

çıkması, sosyal etkileşimlerin edebiyat üzerindeki etkisini canlı şekilde ortaya koymuştur.

Tarihte birbirlerinden bu denli benzer izler taşıyan iki ulusun, özellikle dilde yaşadıkları bu etkileşim, edebiyat alanında bol malzemenin çıkmasına sebep olmuştur. Araştırılıp ortaya çıkmayı bekleyen pek çok yazılı ürün arasında yaygın kullanımı olan atasözlerinin de incelenmesi, müşterek yönlerin ortaya çıkarılmasını cazip kılmaktadır.

Bu çalışmamızda genel olarak bu etkilerin hem evrensel hem de Türkçe ve Urduca arasındaki yansımalarını ele aldık. Atasözlerine farklı bir bakış açısı ile yaklaşıp, dünden bugüne kat ettiği aşamaları ve medeniyetler arasında nasıl bağlayıcı köprü vazifesi gördüğünü bir kez daha gözler önüne sermeye çalıştık.

ABSTRACT

Proverbs are wise sayings that were originated by the people, adopted by them, became permanent as a result of reinforcements from the mind, experiences, and spiritual emotions and have been handed down from generation to generation to this day. They establish cultural links not only within nations but also on international platforms. They have undergone slight changes but been translated from language to language without being distorted. These sayings, which help illustrate notions, are frequently used especially in spoken language with their striking and effective styles. They are easy to keep in mind and convey thanks to their concise, sharp and pithy style and fluent and artistic language. Although there have been those forgotten or left without being recorded, new ones have been coined and spread.

In this study, many topics have been mentioned ranging from the origins of proverbs to their first area of use by communities, and from the first examples to the historical evolution of the term proverb. In what genres of literature, in what works and by whom they have been used and the linguistic changes they have undergone from the past to the present have been related. The effects of social phenomena and interactions that occurred in history on language have been observed.

Departing chiefly from Turkish, the maxims of our language and the proverbs of especially Urdu and other nations have been compared. The first examples in Turks were encountered in gravestones and they appeared in the works called “Kutadgu Bilig (Knowledge of being blessed)” and “Atabetu-l Hakayik” in the 11th and 12th centuries. Later, Mahmoud of Kashgar referred to and cited proverbs in the first Arabic-Turkish dictionary entitled “Divan-i Lugat-it Turk (The Dictionary of Turkish)”. The proverbs that appeared in the “Tales of Dede Korkut”, in which lives of Oghuz Turks were related, spread to wider

masses with the adoption of Islam and interactions continued as a result of the crusades that the west waged against the Islamic world and the internal clashes it sustained afterwards. Meanwhile, pithy remarks uttered by the prominent thinkers of the time also gained the status of proverbs and have since been used jointly by nations. The Turks experienced innovations in the field of literature as in all other fields with the declaration of the Tanzimat, or the Regulations. The first systematic compilation of proverbs by Sinasi, "Durub-i Emsal-i Osmaniye (Examples of Ottoman Proverbs)" was penned in this period. The proverbs have continued their role as cultural ambassadors through stories, compilations and adaptations up to the present time.

These universal products may give clues as to the history, geography, literature, culture, religion and life style of the nations that have coined them. As a consequence of cultural interactions, they have remained unchanged in meaning but have transformed and adapted to the conditions of the new environments. Nevertheless, thanks to their expressing a common truth by reacting to all circumstances and conditions, they have become common products of nations.

Turkish has both a long history and a rich treasure in respect of idioms. Turks have influenced many a nation in history through wars, conquests, social, political and cultural movements and left deep impacts in various fields like religion, language, and literature. One of the outstanding examples of these impacts was the emergence of Urdu as a new language in these lands where Turks lived as a result of the military campaigns conducted in the Indian peninsula under the influence of Islamic Turkish culture and civilisation. These impacts and impressions observed in all areas also appear in proverbs.

It is observed that although proverbs used in Urdu and Turkish display slight differences in regard to form and meaning, they usually cluster under the same concepts and have many similar examples. Similarities in sentence

structure appear in the form of short, concise and single judgments. The similarity of the messages related, the figures of speech used and the use of mostly present simple tense and the imperative are worthy of attention. The fact that the sameness or similarity of syntactic structures and the themes used are more frequently encountered in comparison to other languages is a clear indication of the effect of social interactions on literature.

This interaction experienced especially in language by these two nations so exceptionally alike in many respects has generated a lot of material for literature. The investigation of proverbs which have widespread use among many written works waiting to be explored and discovered will help discover common points.

In this study, we have dealt with the reflections of these impacts both universally and in Turkish and Urdu. By approaching proverbs from a different perspective, we have once again attempted to reveal the stages they have passed through from past to present and how they act as a linking bridge between civilisations.

KAYNAKÇA

DR. ALİ HAN Zeybun Nisai, ‘‘Urdu-Farsi Darb-ul Emsal’’, Muktadarah Kaumi Zuban, İslamabad Pakistan 2004.

MAHDUM Gulam Ceylani, ‘‘Darsi Urdu Composition’’, Darsi Urdu Educational Publishers, Gucerat Tarihsiz.

————, ‘‘Şuai Edeb’’, Keşmir-Kitap Ghar Urdu Bazaar, Lahore Tarihsiz.

GHAİRAT Abdul Bari, SABRİ Mahdum, ‘‘English-Urdu Pushto-Persian Conversation’’, Published By Malik Book Depat Chouk Urdu Bazaar, Lahore-2 Tarihsiz.

FİRUZUDDİN Maulvi, ‘‘Firuzul Lügat’’, Ferozons Limited, Lahore 1967.

KURT İhsan, ‘‘Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım’’, Mikro Yayınları, Konya 1997.

NAKVİ Seyyid Muhsin Ali, İRMİ Muhammed Şerif, ‘‘Urdu Kavaid-u İnşa Perdazi’’, Al-Sajeel Publishers , Lahore 1994.

QURESHİ Prof. Bahsi, M.A. Ahmad, ‘‘Standard Dictionary Urdu Into English’’, Kitabistan Publishing Co. Urdu Bazaar, Lahore Tarihsiz.

HAN Refik Ahmed, ‘‘Muhaverat Darb-ul Emsal’’, Students Own Book Depo, Lahore 1980.

EYÜBOĞLU Rahmi, ‘‘Türk Atasözleri Ansiklopedisi’’, İstanbul 1972.

İZBUDAK Veled, ‘‘Atalar Sözü’’ TDK Yayınları, İstanbul 1936.

LEVENT İlknur, ‘‘Atasözleri Sözlüğü’’, İstanbul 1991.

PAR Arif Hikmet, ‘‘Örnekli Açıklamalı Atasözleri’’, Serhat Yayınları, İstanbul 1990.

MUALLİMOĞLU Nejat, ‘‘Turkish Delights’’, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1998.

SOYKUT İ. Hilmi, ‘‘Türk Atasözleri Hazinesi’’, Ülker Yayınları, İstanbul 1974.

AKSOY Ömer Asım, ‘‘Atasözleri ve Deyimler’’, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara 1965.

——————, ‘‘Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü 1’’, İnkılâp Kitabevi A.Ş. , İstanbul 1988.

DİLÇİN Dehri, ‘‘Edebiyatımızda Atasözleri’’, TDK Yayınları, Ankara 2000.

PÜSKÜLLÜ Ali, ‘‘Türk Atasözleri Sözlüğü’’Arkadaş Yayınları, Ankara 1995.

YİVLİ Oktay, ‘‘Atalar Sözü’’, Günce Yayınları, 3.Basım, İstanbul Temmuz 1998.

ÖZEN Mustafa Nihat, ‘‘Türk Atasözleri’’, 1952.

YURTBAŞI Metin, ‘‘Sınıflandırılmış Türk Atasözleri’’, Özdemir Yayıncılık, Ankara 1994.

MUHARREM Ergin, ‘‘Türk Dil Bilgisi’’, Boğaziçi Yayınları, 15.Baskı, İstanbul 1985.

ÇOBANOĞLU Özkul, ‘‘Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü’’ , Ankara 2004.

İSLAM Dr. Ayşenur, ÖZTÜRK Nermin, ‘‘Edebi Metinler 2’’, Koza Yayıncılık, Ankara 1994.

KANAT Ahmet, ‘‘Türkçe Edebiyat’’, Eğitaş Yayınları, İstanbul 1994.

‘‘Kavaid-e Urdu’’, Şauk Publications Ravalpindi, Super Market, İslamabad 1973.

‘‘Türk Atasözleri ve Deyimleri I’’, Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, İstanbul 1992.

‘‘Türk Atasözleri ve Deyimleri II’’,Milli Kütüphane Genel Müdürlüğü, İstanbul 1993.

‘‘Kavaid-u İnşa Perdazi’’, İmtiyaz Publishers Urdu Bazaar, Lahore Tarihsiz.

‘‘Popular Oxford Practical Dictionary Urdu To Urdu & English, Oriental Book Society’’, Ganpat Road, Lahore Tarihsiz.

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

‘‘Batı Dili ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi’’,Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1971.

THEMA LAROUSSE, Milliyet, 1993–1994.

BÜYÜK LAROUSSE, Inter Press Basın ve Yayın A.Ş., 1986.

ANA BRITANNICA, Ana Yayıncılık A.Ş., 1990.

‘‘Temel Türkçe Sözlük’’, 3 Cilt, Tercüman Gazetesi, İstanbul 1985.

‘‘Akademik Araştırmalar Dergisi (Journal Of Academic Studies)’’, Mayıs-Temmuz 2004, Yıl 6, Sayı 21, s.79–91.

‘‘Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi’’,Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Batı Dilleri ve Edebiyatları Araştırma Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1971, c.II, Sayı 2, s. 85–112.

TOKMAKÇIOĞLU Erdoğan, ‘‘ Bütün Yönleri İle Nasreddin Hoca’’, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

DİZİN

A
Abdurrahman Çelebi 34
Afganistan 15
Ahmet Mithat, 10
Ahmet Vefik Paşa, 10
Allah, 5,6,35,38,45,48,56,59,60
Almanya, 5,13
Atabetül Hakayık, 4,71
Atalar Sözü, 10
Avrupa, 1

B
Bağdat, 8,13,22,51,67
Bangladeş, 15
Besim Atalay, 11
Birleşik Arap Emirlikleri, 15

Ç
Çobanoğlu, 2

D
Delhi, 22,51
Divanu Lugati't-Türk, 4,5,71
Durub-ı Emsal-i Osmaniye, 6,10,72

E
Edip Ahmet, 4
Eski Mısır, 1

F
F. F. Tülbentçi, 11
Ferit Birtek, 11

G
Gandhi, 11
Gazneli Mahmut, 15
Güney Afrika, 15

H
Haçlı Seferleri, 8
Hıfzi, 6
Hıristiyanlık, 1
Hindistan, iii, viii, 15
Hint, 59
Hint Yarımadası, 15, 72
Hz. İsa, 11
Hz. Muhammed (S.A.V.), 11, 12

İ
İncil, 1, 2
İngiltere, 15
İslam, 13
İslamiyet, viii, 6, 15, 71

K
Kâbe, 22, 51
Kanuni Sultan Süleyman, 11
Kaşgarlı Mahmut, 4, 71
Kutadgu Bilig, 4, 71

L
Letaifi Rivayat, 10
Leyla, 39
Lokman Hekim, 22, 60

M
Mango, 22, 43
Manzume-i Durub-ı Emsal, 6
Mecnun, 39
Muhammed Fazıl, 34
Müslümanlık, 15

N
Nasreddin Hoca, 8, 11
Norveç, 15

O
Oğuzlar, 5, 71
Orhun Kitabeleri, 2
Orta Asya, 2, 3
Osmanlı, 10

P
Pakistan, iv, 15
Panghat, 22, 68
Polonya, 13

R
Ram ram, 30
Reform, 8
Rönesans, 8

S
Sutra, 1

Ş
Şinasi, 10, 72

T
Tanzimat, 10, 16, 72
Tayland, 15
Tevrat, 1

V
Velet İzbudak, 11

Y
Yedi Bilge, 1
Yemen, 59
Yunan Uygarlığı, 1
Yusuf Has Hacip, 4
Yüzyıl Savaşları, 8

Z
Zambiya, 15
Ziya Paşa, 10, 11